

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **565**
M. te Velde
 In gesprek over
 kerkgeschiedenis

MEDITATIEF **569**
B.C. Buitendijk
 Lofzang uit stilte

WANDELEN MET GOD **571**
H.J. Messelink
 Groeien in het geloof –
 kan dat?

ACHTERGRONDEN **573**
A.L.T. de Bruijne
 Samen met alle heiligen

KUNST **578**
J.M. de Jong
 Hemelvaart
 met Brancusi

SAMENLEVING **580**
P. Dijkstra
 Leidinggeven is
 beweging laten zien

WOORD EN
 WEERWOORD **582**
E. Hoogendoorn
 Vergeven
 niet altijd mogelijk?

en verder...

Jeugdlid/Nieuw uitgekomen/
 Meegelezen/Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / *M. te Velde*

IN GESPREK OVER KERKGESCHIEDENIS

*Op zaterdag 1 april vond er in Amersfoort een studie-conferentie plaats, die was georganiseerd door het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap. Het onderwerp was: 'De geschiedschrijving van het vrijgemaakte verleden'. Het GWG had dit thema gekozen vanwege de verschijning van een drietal boeken over de recente kerkgeschiedenis: **Vrijmaking – Wederkeer, Vuur en vlam en Een breuk te ver**.*

Naar aanleiding van de conferentie en van verschillende reacties daarop wil ik in dit artikel op een paar punten nader ingaan. Een van de kwesties die de aandacht trok was: hoe apart is de kerkgeschiedenis? Waarin verschilt die eigenlijk van de 'gewone' geschiedenis? In verband hiermee bleek de verhouding tussen 'gewone' historici en kerkhistorici een gevoelig punt. Hebben theologen het monopolie in het beschrijven en evalueren van de kerkgeschiedenis?

En dan is er de vraag: wanneer kun je de geschiedenis, met name die van de laatste vijftig jaar, goed evalueren? Moet je niet eerst een diepgaande studie maken van de jaren vijftig en zestig, voordat je kunt

zeggen; of de beslissingen rond 'de breuk van 1967' juist zijn geweest? En konden de synodes van destijds de zaken dan wel goed overzien?'

Het eigen karakter van de kerkgeschiedenis

Eerst iets over het bijzondere karakter van de kerkgeschiedenis. Dat was door de organisatoren van de conferentie uitdrukkelijk als vraagpunt aan de sprekers voorgelegd. Zij wilden weten, of je de kerkgeschiedenis tamelijk afstandelijk mag benaderen (zoals in *Vuur en vlam*) of dat je een expliciet uitgangspunt moet kiezen.

In mijn referaat op 1 april heb ik daar o.m. het volgende over gezegd. 'De eigen aard van de kerkgeschiedschrijving is **gegeven** met de eigen aard van de kerk. De geschiedenis van de kerk is essentieel anders dan die van een politieke partij of die van een textielfabriek. De kerk is immers op een heel directe manier schepping van God, dóór het Woord en dóór de Geest. Ze is geen gemeenschap 'van beneden' alleen. Christus is er het Hoofd van. En de Heilige Geest is de **levende** God die er in woont.'

Dat vraagt voorzichtigheid van de historicus. Voorzichtigheid tegenover God allereerst. **Je** zou eens in menselijke lichtvaardigheden verbeelding dat wat Gods werk is kunnen gaan veroordelen alsof je over Hem rechter kon zijn.

En voorzichtigheid tegenover mensen. Hun kerkelijk doen en laten is niet louter product van horizontale factoren en motieven. Het gaat om **geloofs-handelen** en **geloofs-keuzes**. Daarin is de mens niet aan zonden en gebreken ontheven, dus ook niet boven alle **kritiek** verheven. Maar hij is wel een mens die wil leven en handelen **door de kracht van de Geest**. En die zich beroept op **Gods Woord**. Om dat geloof als **kern** van alles en om dat beroep op het Woord kun je als historicus niet heen.

Gods werk en het werk van mensen

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

liggen in één. Het vergt geestelijk onderscheidingsvermogen om wat eigenwillig werk van mensen is niet als Gods werk aan te merken, en wat werk van Gods Geest is niet als verkeerd mensenwerk te bestempelen. Om een goed kerkhistoricus te zijn, moet je daarom zelf een 'geestelijk' mens zijn, met een door de Geest van God gescherpt oordeel.

Dat geeft een bepaalde spanning. Spanning tussen geloof en wetenschap. De kerkgeschiedenis is object van je **kritisch** en enigszins afstand nemend onderzoek. En tegelijk is die kerkgeschiedenis een bewegende stroom, waar je zelf existentieel en gelovend middenin staat en je positie moet kiezen.'

De kerk met twee woorden

'De kerk is op een heel directe manier een schepping van God'. Zo'n uitspraak kan **kritiek** oproepen. Iemand kan er in horen, dat hier de kerk en de kerkgeschiedenis onaanastbaar worden gemaakt, verheven boven historische studie en menselijke taxatie. Of dat het een domein is, waar alleen predikanten-theologen toegang hebben.

Maar **dát** is er niet mee bedoeld, zoals ook uit het vervolg blijkt. Over de kerk moet je altijd 'met twee woorden spreken'. Aan de ene kant – en dat is het beslissende – is de kerk Gods werk. Hij brengt mensen tot geloof en liefde en samenbindingen toewijding door zijn Woord en Geest. Hij en niemand anders. Zo is de kerk Gods bouwwerk (1 Kor. 3 : 9). Zij die kerkleden zijn, zij die het lichaam van Christus vormen, zijn Gods eigen maaksel (Ef. 2 : 10). Uit Joden en heidenen zijn zij tot één nieuwe mens geworden (Ef. 2 : 15), in Christus een nieuwe schepping (2 Kor. 5 : 17). De kerk op aarde is de kudde van de Goede Herder, door Hem uit de dood overgebracht in het leven. Zij is Christus' bruid, door Hem met zijn eigen bloed gekocht. Je mag er hoge dingen van **zeggen**.² Maar er is tegelijk ook menselijk handelen. En dan niet alleen maar handelen, waarbij mensen als Gods instrumenten dienst doen in de opbouw van de kerk. Maar ook stremmend en schadelijk handelen van

zondaren die dwarsliggen in de opbouw van de kerk. Zo is de kerkgeschiedenis de geschiedenis van het werk van Gods Zoon, de geschiedenis van het lichaam van Christus. Maar ze is altijd óók een geschiedenis van zonden en gebreken, van dwalingen en misverstanden.

Zo is de kerk met alles wat zich in haar heeft afgespeeld nooit boven alle kritiek verheven omdat het nu eenmaal kerkgeschiedenis is. Vast niet! De kerkgeschiedenis maakt echt deel uit van onze mensengeschiedenis. Ze draagt ook alle kenmerken van menselijkheden bestuurbaarheid en beoordeelbaarheid die in het aardse en menselijke meekomen. Het is een geschiedenis onder handbereik.

Maar dit **enerzijds/anderzijds** betekent niet, dat je nu maar in één van de twee eenzijdig je uitgangspunt mag kiezen. Ons uitgangspunt is niet alleen Gods handelen, om vervolgens de kerk tot een onaantastbaar fenomeen te maken. Ons uitgangspunt ligt ook niet alleen in de menselijke zijde, om vervolgens de kerk als een louter horizontale gemeenschap te behandelen, alsof ze alleen maar mensengeschiedenis was en daarmee uit.

Wel kun je zeggen, dat in de kerk het goddelijk handelen een bepaald 'overwicht' heeft. De inwoning van God met zijn Woord en zijn Geest vormt het hart van het kerk zijn. Het goddelijke heeft in de kerkgeschiedenis een andere plaats dan het menselijke. Het gaat niet om twee gelijkwaardige grootheden. Zo heeft ook het geloof van mensen in de kerk een andere plek dan de zonde. Ze zijn er allebei. Maar het ene (het geloof, dat uit God is) **hóort** er in. En het andere (de zonde, die uit de mens en uit de boze is) moet er uit. Je kunt daarom niet alles wat in de kerk historisch gezien een plaats heeft, over één kam scheren. In heel de kerkhistorie is een tweedheid die alleen in het geloof goed gezien en getaxeerd kan worden.

De Schrift als maatstaf

Zien en taxeren, daar heb je als mens ogen en een oordeel voor nodig. Geloofs-ogen en een **geloofs-oordeel**. Die krijg je alleen door de

Schriften. Op de studiedag van 1 april heb ik een paar aspecten daarvan genoemd.

'Je beoordeling van de kerkgeschiedenis moet steeds uitgaan van Gods openbaring. D.w.z. goed noemen wat God goed noemt, kwaad noemen wat in Gods ogen kwaad is, en adiaforon laten wat naar de Schriften adiaforon mag heten. ('Adiaforon' betekent: middelmatige zaak, waarin je elkaar niet mag veroordelen.)

Uit de Schrift leer je welke lijnen en motieven je in de geschiedenis zult tegenkomen. Waarheid en dwaling, gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid, en al wat daar verder volgt. Zo leer je het patroon zien waar je rekening mee moet houden. In het negende gebod leert de HEREN ons om de eer en de goede naam van onze naasten zo veel mogelijk te bevorderen. Je kunt kennisneming en beschrijving van het verleden, ook van de zonde en ellende van het verleden, met het oog op het heden en op de toekomst niet missen. Maar het weer voor 't voetlicht brengen ervan moet dan wel zo gebeuren, dat je met de naam en eer van onze naasten uit het verleden verantwoord omgaat. Dat je hen en hun motieven en situaties zo goed mogelijk recht doet. En dat je je niet boven hen verheft, wetend dat je ook zelf zondaar bent. Hier komen dan als toetsstenen in afgeleide zin nog bij: de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkorde en andere geldende 'kerkelijke papieren'. In de hantering daarvan zijn bijbelse ethische normen in geding, de plicht bijvoorbeeld om afgelegde beloften na te komen.'

Als je naar deze punten kijkt, dan is duidelijk: de 'vreze des HEREN' is het begin der wijsheid.

'Gewone' historici en kerkhistorici

De kerk is wezenlijk iets heel anders dan een politieke partij of een textielfabriek. En bij de beoordeling van de geschiedenis moet je je uitgangspunt nemen in de Heilige Schrift. Dat zal waar zijn. Maar wat heeft dat voor consequenties? Wie mogen zich dan met de geschiedschrijving van de kerk bezig

houden? Kunnen ook 'gewone' historici dat op een verantwoorde manier doen? Of is dat voorbehouden aan theologen? Een paar opmerkingen daarover.

Beslissend in het bezigzijn met kerkgeschiedenis is niet in de eerste plaats, of je historicus dan wel kerkhistoricus bent. Moet je theoloog zijn om goed over de kerkgeschiedenis te kunnen schrijven? Dat denk ik niet.

Veel belangrijker is het, of je in je kijk op de kerk een 'geestelijk mens' bent. Je moet van de goede uitgangspunten uitgaan. Je moet de 'eigenheid' van de kerk zien. En je moet voor de beoordeling van de geschiedenis de Schrift als maatstaf willen nemen. Dat vergt kennis van de Schrift, geloof, wijsheid, geestelijk onderscheidingsvermogen. Behandel je de kerkgeschiedenis niet vanuit deze uitgangspunten en op deze manier, dan wordt je beschrijving daarmee niet puur waardevol. Maar je loopt wel het risico, dat je niet echt in het onderwerp van je studie doordringt. Dat je allerlei dingen niet goed doorziet en verstaat. Dat je lijnen verkeerd trekt en motieven niet echt peilt. En dat je met een meer of minder vertekend beeld je lezers op het verkeerde been zet.

Volgens mij liggen deze uitgangspunten (Gods werk en oordelen op basis van de Schrift) bij de 'gewone' historici onder ons nog niet zo helder. Het was niet voor niets, dat de organisatoren van de studiedag hebben gevraagd om daar in de referaten op in te gaan. Maar er is toch op die dag nog niet helemaal uit de verf gekomen, waar we op dit stuk van zaken elkaar kunnen vinden. Dr. R. Kuiper benadrukte bijvoorbeeld in zijn co-referaat nogal sterk, dat wij moeilijk over de geschiedenis kunnen oordelen. Met de geschiedenis bezig zijn is voor hem meer een ontmoeting, waarbij je je oordeel maar moet opschorten. In plaats van alles te willen beoordelen moeten we ons realiseren, dat de geschiedenis ons omvangt en aan ons vragen stelt.

Voor een deel is deze benadering heel herkenbaar. Als je bezig bent met de kerkgeschiedenis, dan mag je niet op allerlei punten van tevoren je oordeel al klaar te hebben. Je

moet zorgvuldig en langdurig de gegevens uit het verleden op je laten inwerken. En je moet bereid zijn om het beeld dat je tot dan toe had ook te toetsen en bij te stellen. Bovendien gaat het er bij geschiedschrijving toch altijd éérs om, dat je goed en zuiver beschrijft wat er is gebeurd en hoe het is gegaan. Daar komt wel heel wat 'goed oordeel', een door de Schriften 'gevoed' oordeel aan te pas. Maar de uitdrukkelijke eigen beoordeling is m.i. vers twee. Daarom geef ik zelf graag de expliciete evaluatie aan het slot van een verhaal in een aparte paragraaf.

Maar *niet* oordelen, systematisch je alleen maar onderdompelen in het verleden en je oordeel blijvend opschorten, is m.i. een onmogelijkheid. Een onmogelijkheid, omdat wij ook met het oog op ons *bezigzijn* met het verleden *Gods openbaring* hebben gekregen, de Schriften die ons wijs maken, een lamp voor de voet en een licht op het pad. Juist door ten overstaan van een open Bijbel de historie te beschrijven, dienen we het best de lezers van ons verhaal.

Op dat punt verschilt de visie van gereformeerde historici en *kerkhistorici* dunkt me nog wel. En het zal goed zijn om daar verder nog eens over door te praten.

Geen monopolie

Intussen geldt er op het terrein van de kerkgeschiedenis niet een monopolie voor theologen. Een boek als *Vuur en vlam* laat zien, hoe veel 'gewone' historici met hun specifieke vakbekwaamheid kunnen bijdragen aan het onderzoek van het verleden. Dergelijke vakbekwaamheid is onder de afgestudeerden aan de Theologische Universiteit helaas een schaars artikel. Alle reden dus om het werk van gereformeerde historici op dit terrein te waarderen! Het is ook niet zo, dat de theologen boven andere wetenschappers zijn verheven en dat zij wel zullen uitmaken, of anderen het goed doen of niet. Een christen-historicus en een christen-natuurkundige bijvoorbeeld hebben dezelfde Schriften. Zij zullen die lezen en daaruit putten voor het ontwikkelen van een goede visie bij hun werk. Ze zijn

daarvoor niet van de theoloog afhankelijk. Maar ze kunnen als het goed is de hulp van de theoloog wel prima gebruiken. Hij is immers extra in het lezen en uitleggen van de Schriften geschoold.

Hier past geen concurrentie of rivaliteit! Hier past een samen buigen voor het ene Woord en het samen optrekken en elkaar wederzijds helpen in het verstaan van Gods wil en zijn openbaring. Hier staat niet de een onder de bewaking van de ander. Maar hier mogen we samen **elkaar** bewaken en tot een hand en voet zijn. Omdat we samen staan onder Gods 'bewaking', samen onder de éne norm van Gods Woord, dat op alle terreinen geldigheid heeft.

Hebben dan onze theologen-kerkhistorici ook nog iets vóór op de historici in het bezig zijn met de kerkgeschiedenis? Dat denk ik wel. Als het goed is, heeft een theoloog meer kennis van de Schriften, van de leer van de kerk en van de kerkgeschiedenis door de eeuwen heen. Dergelijke bagage is een 'plus' in het bezig zijn met de kerkgeschiedenis. Aan de andere kant hebben de 'gewone' historici ook iets voor. Ze hebben een opleiding gehad die hun eigen mogelijkheden geeft op kerkhistorisch terrein. Ze hebben bijvoorbeeld meer inzicht in de geschiedenis van de bredere samenleving waarin de kerk functioneerde. Ze hebben meer kennis van sociale, economische en culturele factoren, kortom van heel de context, de historische 'setting' waarin de kerk functioneerde.

Hier is dus een goede samenwerking en een vruchtbare wisselwerking mogelijk. We kunnen m.i. elkaar hier helpen en aanvullen. Theoloog en historicus kunnen dan hun eigen invalshoek hebben. De theologen kunnen meer de theologische, dogmatische en kerkrechtelijke kanten uitdiepen. De historici meer de sociale, mentale, sociologische en institutionele kanten. En dat zonder waterdichte scheidingen.

Te vroeg met een oordeel?

ND-redacteur drs. R. Sikkema stelt de mij in de krant van 6 april naar aanleiding van de studiedag nog een vraag. Ik had op 1 april gezegd, dat ik voor het geven van een

balans over de jaren 1944-1969 die periode eerst veel grondiger zou willen bestuderen. En dan 'met gebruikmaking van veel meer materiaal dan er tot nu toe door onderzoekers is gezien en in publikaties is verwerkt. Met name in kerkelijke bladen, in notulen van kerkelijke vergaderingen en in particuliere correspondentie liggen nog veel noodzakelijke en interessante gegevens.'

De vraag van de heer Sikkema is: 'Als er nu veel onduidelijk is over die periode, hoe zat het dan in die jaren zelf? Konden die synodes wel goed over de toen spelende problemen oordelen?'

Graag wil ik even op die vraag ingaan. Inderdaad zou ik de periode 1944-1969 nog wel veel grondiger willen bestuderen dan tot nu toe mogelijk was. Er is nog veel uit bijv. de kerkelijke bladen, dat ik niet gelezen heb. Bovendien was veel materiaal uit archieven tot nu toe niet toegankelijk voor historisch onderzoek. Daarvoor is het ook nog steeds wat vroeg, zeker als het om notulen en brieven uit de jaren zestig gaat. Maar langzamerhand gaan de archieven toch open. Verandert dat ons beeld? Dat ligt er aan over welke periode je spreekt. Over de jaren zestig is vrij veel gepubliceerd, niet alleen de laatste jaren, maar ook al eerder. Maar wat er allemaal gespeeld heeft in de jaren 1945-1960, dat is veel minder bekend. Ik denk aan de precieze ontwikkeling van de gedachte van de 'doorgaande reformatie', de kwestie Kralingen, de problemen rond een zeker **independentisme** in plaatsen als Wezep in de jaren vijftig. En bij wat er over die tijd wel geschreven is, konden tot nu toe belangrijke bronnen nog niet worden aangeboord. Het zou fijn zijn, als dit stuk van onze voorgeschiedenis nauwkeurig in kaart kon worden gebracht. Hoe is de ontwikkeling geweest van diverse langdurige conflicten? En hoe moet je verklaren, dat er eind jaren '50 een ingrijpende wending te zien was bij een aantal geharnaste voormannen uit de eerste jaren na de Vrijmaking?

Maar als er veel nog te bestuderen is, wisten de synodes dan wel wat ze deden in de jaren zestig? Dat is

een vraag van een heel andere orde. Wat voor óns nodig is voor een goed beeld van het verleden, is een ander hoofdstuk dan wat men 25 jaar geleden nodig had voor een goede besluitvorming. De historici van een nieuwe generatie staan in een andere verhouding tot de geschiedenis dan de handelende personen van destijds.

De mensen die in de synodes zaten hadden immers in de jaren 1944-1970 allemaal in de kerken meegeleefd, vaak op belangrijke posten. Zij wisten en begrepen en verdisconteerden veel dingen, die voor ons door de tijdsafstand onzichtbaar en onbekend zijn geworden. Die ook vaak nergens direct zijn vastgelegd. En zij kenden de mensen over wie ze het hadden veel meer van dichtbij dan wij.

Het is daarom nodig, dat historici heel het complex van gebeurtenissen uit het verleden weer zichtbaar maken. Of dat ook leidt tot een andere beoordeling van de besluiten van de synodes van 1964-1970, dat is een andere zaak.

Tenslotte

Bezig zijn met de kerkgeschiedenis is boeiend. Het is soms ook spannend. Dat blijkt wel uit de discussies die er ontstaan als historici van verschillende kanten hun uitgangspunten met elkaar bespreken. Het is te hopen, dat de studiedag van 1 april een vervolg krijgt in meer samenspraak en samenwerking tussen allen die als gereformeerde belijders aan de beschrijving van onze kerkgeschiedenis hun krachten willen geven.

¹ Drs. Ph. Roorda en drs. P.H. Siebe stelden hun vragen aan mij via de Ingezonden-rubriek van het *Nederlands Dagblad* (11 april). Zij waren zelf op de studiedag in Amersfoort aanwezig. Wellicht was er toen onvoldoende tijd om hun bezwaren aan de orde te stellen. De vraag van drs. Siebe is daar overigens wel vrij uitvoerig besproken en beantwoord. Volgens mij was de discussie daarmee al een stadium verder gekomen dan nu uit de vragen van Siebe het geval lijkt te zijn.

² Bij de uitdrukking 'schepping van God' moet men dus niet een verband zoeken met het scheppen van Genesis 1, maar met de wijze waarop in het Nieuwe Testament wordt getekend, hoe de kerk Gods eigen creatie is, een volk door Hem tot een nieuwe mensheid herschapen.

M meditatief

Psalm 65 : 2a

Bang voor stilte

Het lijkt wel of de mensen bang zijn voor de stilte. U kent dat wel: tijdens een gesprek valt een stilte. Altijd is er wel iemand die het zwijgen doorbreekt. Al is het maar met het gezegde: de dominee komt voorbij. Want als er niets gezegd wordt, weten mensen vaak niet hoe ze het hebben. De stilte wordt ervaren als onbehaaglijk.

Kan het stil zijn?

We leven in een wereld vol geluiden. Overal staat er muziek aan of wat er op moet lijken. In winkels, op straat, in huis, op je kamer, in de bus en op de fiets. De walkman kan niet worden gemist. Geluid hoort erbij als behang op de muren. Dag in dag uit staat de radio aan. Op de televisie is altijd wel iets te zien en te horen. Het verkeer raast over de wegen. Geluidswallen keren het geluid amper. Wie weet wat 'stilte' is?

Stil in de kerk

Tijdens de avondmaalsviering wordt er meestal stilte betracht tijdens het eten van het brood en het drinken uit de beker. Er wordt wel wat geschuifeld met de voeten. Je hoort het ritselen van het papier dat van een snoepje wordt gehaald. Een kleuter knapt net een pepermunt doormidden. Een paar kinderen giechelen en praten **halfluid**. Anderen – niet alleen jongeren – zitten wat met elkaar te fluisteren. **Verder** is het stil...

Die stilte kan voor het gevoel lang duren. Te lang. De dienst zou korter kunnen zijn, als er meer de vaart in werd gehouden. Je bent wat eerder thuis. Je hoeft je niet zo lang in te houden. Bovendien kun je je wat ongemakkelijk voelen als het wat langer stil is.

Ongერიmd?

Toch kunnen we uitbundig zingen: de lofzang klinkt uit **Sions** zalen tot U met stil ontzag. Ik heb daar altijd wat vreemd tegen aangekeken. Hoe kan dat? De lofzang samen met de stilte? U komt stilheid toe, een lofzang o God in Sion. Er zijn verklaarders die het ongerijmd vinden. Stilheid en lofzang passen niet bij elkaar. Dat kan er daarom niet staan. Ze hebben ook een oplossing. In heel oude vertalingen wordt die al gegeven. Het woord stilheid valt dan weg, omdat er een ander woord gelezen wordt. Dat wordt net iets anders geschreven in het Hebreeuws. Dan is de vertaling zoiets als: De lofzang is passend voor U, o God in Sion.

Spreekende stilte

Maar is deze andere lezing nodig omdat de vertaling stilheid niet mogelijk zou zijn? Het woord valt op het eerste gehoor wat uit de toon. Maar als we beter luisteren wordt de stilte sprekend. Het is inderdaad weer te geven zoals de berijming het doet: de lofzang klinkt met stil ontzag. Maar dan wel stil.

Stilzijn in verwondering

Ik word er stil van, zeggen we, als we een ongedacht cadeau krijgen. Dat had je niet moeten doen. Ik

~~weet niet wat ik moet zeggen, hoe ik je kan bedanken.~~ Wat een verrassing! Wat een geweldig geschenk! Dat mogen we tegen de **HERE** ook zeggen. Hij, God in Sion, de **HERE** in zijn heilige woning, Hij heeft ons, mensen, bij Zich geroepen. Hij wil naar ons luisteren. We mogen Hem aanspreken op de titel die Gij hier draagt: Hoorder van het gebed. Is dat niet een wonder? Word je daar niet stil van?

Wij, nietige schepsels, zondige mensen, die het niet waard zijn om bij God te komen, wij mogen naar Hem toe. Hij wil ons ontmoeten. Alsof er niets is gebeurd. We horen bij Hem thuis. Hij geeft eten en drinken. Hij geeft een overvloed van het goede van zijn huis. Iedere zondag weer, in elke kerkdienst, in het bijzonder in het Heilig Avondmaal.

Onder de indruk

Zondaren aan tafel bij de Heilige. Dat kan toch niet? Ongerechtigden hadden de overhand over mij. Zonden waren mij de baas. Ik kon er niet tegenop. Dat is geen zelfbeklag of een verontschuldiging: Kan ik er wat aan doen? Ik ben tegen God ingegaan. We hebben de grens die Hij heeft gesteld overschreden. Onze overtredingen – meervoud – niet maar eens, een keer, een enkele, maar ontelbare – onze overtredingen, Gij verzoent ze. Hoe David tot die schuldbelijdenis gekomen is, weten we niet. Was het door een droogte, waarmee de **HERE** het land had gestraft? Heeft de dichter de psalm gemaakt, toen de straf werd opgeheven en God weer regen had gegeven? Of is de psalmist onder de indruk **gekomen** van de rijke gaven van God. Zag

hij al wat er groeide en bloeide en wat kon worden geoogst? En stelde hij zich de vraag: Waar heb ik het aan verdiend?

We hoeven het niet precies te weten. In elk geval was de man er stil van. En ging hij ervan zingen.

Gewijde stilte

Zouden wij vandaag niet stil zijn en zingen? Er is verzoening. De vloek die op ons lag is neergekomen op Jezus Christus, Gods eigen Zoon. Om ons te verlossen heeft Hij zich overgegeven aan lijden en dood. Om ons het leven te geven is Hij opgestaan uit de dood en is Hij in de hemel. Dankzij Christus is er een rijkvoorziene tafel. Wij kunnen genieten van Gods **rijke** gaven: vergeving van de zonde, eeuwig leven. Daar word je stil van. **Kunnen** we dat? Stil zijn in de kerk, stil zijn thuis, als we overdenken hoe de **HERE** ons onthaalt op zijn gaven? We mogen Hem ontmoeten in onze samenkomsten. De kerk is geen snackbar. We gaan niet naar de kerk voor een snelle hap. We mogen ervoor gaan zitten. En stil zijn. Vol ontzag voor onze goede God. Wat is er mooier dan bij Hem te zijn. Daar mogen we ook stil van genieten. In gewijde stilte. Het is de stilte voor de...

Lofzang

Dan hebben we elkaar ook wat te zeggen. In ons lied. Daarin mogen we God ook danken. Onze lofzang zal eens te meer lofzang zijn.

Jeugdlid

Hoor, voor de jeugd is een weg:
waarheid en recht zijn beschreven;
vraag en beantwoord, weerleg:
vind er de weg van het leven.

Open het Goddelijk Woord:
klanken vol hoop gaan je leiden,
trouw is de stem die je hoort,
herders staan klaar om te weiden.

Vuurgloed, o Heilige Geest,
blijf ons in donker omstralen;
zalig wie hoort en wie leest,
lichtbron in duizenden talen.

Samen vernieuwd door Gods macht.
zichtbaar voor nu en voor later,
krijgen de zwakken weer kracht,
moed door het zuiverste water.

Dankbaar vereren we Hem,
God, die geslachten bewaarde;
één door die heldere stem
blijft er **een** toekomst op aarde.

Hoor, voor de jeugd is een weg:
waarheid en recht zijn beschreven:
vraag en beantwoord, weerleg:
loop op de weg van het leven.

Te zingen op de melodie van Gezang 224,
Liedboek voor de kerken.

Lenze L. Bouwers

GROEIEN IN HET GELOOF KAN DAT?

H.J. Messelink

Krijgt u daar ook de kriebels van, als er weer eens iemand begint over geloofsgroei? Toch wil ik daar in deze rubriek inderdaad over beginnen. Ik zal dit onderwerp eerst via enkele vragen benaderen. Als u dat woord hoort, geloofsgroei, wat voor gevoel **krijgt** u daar dan bij? Een beetje eng gevoel? U gaat zich wat ongemakkelijk, wat onbehaaglijk voelen? Hoe zou dat komen? Misschien omdat er een gevoelige plek in uw geloofsleven geraakt wordt? Hoeveel mensen zouden er in de kerk rondlopen met de gedachte: eigenlijk zou mijn geloof veel sterker, veel vaster moeten zijn? Eigenlijk zou ik veel dichter bij de Here moeten leven dan ik nu doe, maar het gebeurt gewoon niet. En ja, dan voel je je niet erg op je gemak als je zo'n vraag voorgeschied **krijgt**: groeit uw geloof ook?

Ik kan me nog een andere reactie voorstellen. Je hoort iemand spreken over geloofsgroei en je **krijgt** daar meteen bepaalde visioenen bij, over mensen die voortdurend 'halleluja' roepen en altijd blij zijn en nooit meer problemen hebben. 'Je hebt zo'n beeld van de evangelische gemeenten en je houdt je daar ver van: alsof het in het leven allemaal geweldig is. Je weet wel beter. Zo fantastisch is het allemaal niet. Ook in je geloof ken je je ups en downs. En je bent allang blij dat je het een beetje volhoudt, dat je geloof zo'n beetje op peil blijft. Maar dan moet je niet lastig gevallen worden met een vraag naar geloofsgroei. Dat is veel te hoog gegrepen. We blijven toch zondaars? Trouwens, de catechismus wist dat ook in de 16e eeuw al. Zondag 44: zelfs de allerheiligsten hebben in **dit** leven niet meer dan een klein

begin van de gehoorzaamheid. Nou, als dat van de allerheiligsten geldt, dan kan ik helemaal wel ophouden. Ik kom nog nauwelijks aan dat kleine begin toe. Dat is toch de realiteit? Zei Paulus ook al niet: ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam van deze dood? Als Paulus al een ellendig mens bleef, na zijn bekering nota bene, wat wil ik dan? Nee, laat mij maar een beetje achter in de kerk zitten. Daar voel ik me op m'n plaats.

Het lijkt dus niet erg aantrekkelijk om over geloofsgroei te gaan beginnen. Je moet er misschien ook wel iets voor overwinnen. Toch is het de moeite waard. Het gaat er uiteindelijk niet om dat ik beter of groter word, maar dat de Here Jezus al belangrijker voor mij wordt. En in die kennis mag en moet groei zitten. Diezelfde zondag 44, die ik zonet aanhaalde, spreekt ook over een 'steeds meer', in verschillende opzichten, zie maar antwoord 115. Dat is dus een kwestie van voortgang en vooruitgang in ons geloofsleven. Daar wist de catechismus in de 16e eeuw inderdaad al van mee te praten! En niemand kan zeggen: dat gaat mij niet aan.

Geloofsgroei in de Bijbel

Maar laten we van de belijdenis eerst teruggaan naar het eigen Woord van God. Spreekt de Bijbel ook over groeien in het geloof? En zo ja, op welke manier dan? En wat wordt er dan onder verstaan? Als je aan groeien denkt, denk je aan een kind. Een klein kind heeft genoeg aan de melk van z'n moeder. Zo schrijft Petrus aan de gelovigen, als uit God geboren kinderen: verlangt als pasgeboren kinde-

Wandelen met God

ren naar de redelijke, **onvervalste melk**, opdat gij daardoor moogt opwassen tot zaligheid. Als je eenmaal van Gods goedheid hebt geproefd, krijg je echt de smaak te pakken. Het smaakt naar meer en zo wordt die melk ook een groeimiddel voor de christen. Als je in rekening brengt dat met die melk het Woord van God bedoeld is, wordt duidelijk dat door die voortdurende 'inname' van dat Woord je geloof al sterker wordt en je zelfs rijp gemaakt wordt voor het eeuwige leven.

Ook in de Hebreeënbrief wordt het beeld van het voedsel gebruikt. Wel op een andere manier dan Petrus doet. In Hebr. 5 : 12-6 : 3 is de tegenstelling tussen melk en vast voedsel en dus tussen een kind en een volwassene aan de orde. De schrijver verwijt zijn lezers dat ze alsof ze pasgeboren kinderen zijn, nog melk nodig hebben, terwijl ze eigenlijk al aan vast voedsel toe moesten zijn. Opmerkelijk is trouwens wat hij onder dat die melk, dat basisonderwijs, verstaat: bekering van dode werken, geloof in God, een leer van dopen en oplegging van de handen, van opstanding van de doden en van een eeuwig oordeel. Dat geeft al een stevige basis! Maar het is niet genoeg. Een christen moet verder komen, vast voedsel gebruiken als een volwassene. En een volwassen christen is iemand die geoefend is in het onderscheiden van goed en kwaad. Hen gaat de schrijver nader onderwijzen en als je de Hebreeënbrief leest, merk je dat het niveau inderdaad niet laag ligt. Het is één van de minst makkelijke brieven van het Nieuwe Testament. Maar in elk geval: beide voorbeelden laten zien dat er in het leven

van een kind van God groei zicht-

Nog enkele voorbeelden

ik noem nog wat voorbeelden uit het Nieuwe Testament. Zowel in het begin van de Filippenzen- als van de Colossenzenbrief bidt Paulus voor de gemeente. Hij vraagt voor de Filippenzen dat hun liefde steeds meer overvloedig mag zijn in helder inzicht en fijngevoelighed, om te onderscheiden waarop het aankomt. En voor de Colossenzen is zijn gebed dat ze mogen opwassen (= groeien) in de rechte kennis van God.

In 2 Thessalonicenzen 1 : 3 dankt de apostel God 'omdat uw geloof zeer toeneemt en u aller liefde jegens elkaar steeds sterker wordt'. Aan het slot van de 2e Petrusbrief lezen we: Maar wast op in de genade en in de kennis van onze Here en Heiland, Jezus Christus.

Heel bekend is het volgende uit Efeze 4, nadat Paulus over de volle kennis van de Zoon van God gesproken heeft: Dan zijn wij niet meer onmondig, op en neer, heen en weer geslingerd onder invloed van allerlei wind van leer, door het valse spel der mensen, in hun sluwheid, die tot dwaling verleidt, maar dan groeien wij, ons aan de waarheid houdende, in liefde in elk opzicht naar Hem toe, die het Hoofd is, Christus.

En in het volgende vers wordt ook gesproken over de groei van ons samen in de kerk, als het lichaam van Christus.

Ik wil ook nog wijzen op een aantal teksten waarin de gemeente aangespoord wordt om volmaakt (!) te zijn. Bijvoorbeeld 2 Korinthe 7 : 1: laten we ons reinigen van alle bezoedeling des vlezes en des geestes en zo onze heiligheid volmaken in de vreze Gods. En Filip. 3 : 12: Niet, dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn, maar ik jaag ernaar of ik het ook grijpen mocht, omdat ik ook door Jezus Christus gegrepen ben. Het

zus Christus terugkomt, onberispelijk voor Hem zullen staan. Zoals Jacobus het zegt (1 : 4): Maar die volharding moet volkomen doorwerken, zodat gij volkomen en onberispelijk zijt en in niets tekort schiet.

Ik heb hiermee een selectie gemaakt uit datgene wat het Nieuwe Testament zegt over groei in het geloof, toename in de kennis, op weg gaan naar de volmaaktheid. Ik heb dat gedaan om aan te geven dat geloofsgroei in de Bijbel geen bijzaak is.

Ons geloof moet groeien. En dat geldt niet alleen van de geloofskennis. Natuurlijk hoort die er ook bij. Als de kennis van de Schrift en zo van de Here zelf niet groeit, zal ook het geloof niet toenemen. Dat onderstreept nog eens het belang van bijbelstudie, het zich verdiepen in Gods Woord. Maar op die manier zal ook je vertrouwen in de Here al sterker worden. Je gaat steeds meer ontdekken dat je bij de Here aan het goede adres bent en dat Hij je nooit in de steek laat. Je wordt er steeds vaster van overtuigd dat de keuze voor de Here de enig-goede is. Dat is in elk geval ook: groeien in je geloof.

Ik heb hiermee nog weinig gezegd over de inhoud van die groei. Misschien heb ik alleen nog maar meer vragen losgemaakt (bijvoorbeeld over de volmaaktheid: ligt die dan binnen ons bereik?). Prima. Ik kom daar in een volgend artikel op terug. Waar het mij nu om gaat, is duidelijk te maken dat 'groeien in het geloof' een puur-bijbelse zaak is, die we alleen maar tot onze e-

W.H. de Groot

Het geloof in onzichtbare dingen van Augustinus, vertaald door I.J. Wisse, Boekencentrum Zoeter-
f 10,50 (164 p.)

Hoe is uw Naam?, opstellen over de eigenschappen van God door G. van den Brink en M. Sarot, (red.), Uitgeverij Kok Kampen, f 24,50 (100 p.)

In de school van Christus, populair-theologische bijdragen door dr. A.N. Hendriks, Kok Voorhoeve, f 24,00 (124 p.)

Een commentaar op psalm 45, door H.F. Kohlbrugge, Uitgeverij Kok Voorhoeve, f 24,00 (124 p.)

Nader tot God, portretten van biddenden mensen, geschreven door John White, Kok Voorhoeve, f 24,00 (124 p.)

De vaderlandse Kerk, 'Samen op Weg' en het kerkbegrip bij Calvijn, de auteur is dr. H.A. Speelman, Kok Voorhoeve, f 14,00 (50 p.)

Chronisch ziek zijn, een christelijke handreiking bij zorg, ziekte en verdriet, door drs. J.M. van Ganswijk en ds. W.H. van Kooten, Uitgeverij Groen en Zoon, f 10,05 (112 p.)

Die hun leven niet liefhadden tot de dood door Diet Eman en James Schaapman, Medema, f 29,95 (204 p.)

SAMEN MET ALLE HEILIGEN

A.L.T. de Bruijne

Loonstra over de Bijbel 3

In twee artikelen hield ik mij al bezig met het boek van B. Loonstra over de geloofwaardigheid van de Bijbel. Ik noemde hem te onkritisch tegenover de moderne bijbelwetenschap en wees aan dat hij tot onaanvaardbare consequenties komt. Tegelijk bleek ik het met Loonstra eens dat wij de Bijbel relationeel moeten lezen en dat wij als gereformeerden een hermeneutische achterstand kennen. In dit artikel wil ik vooral op die hermeneutische achterstand ingaan.

Hermeneutiek

Hermeneutiek is een moeilijk woord voor iets alledaags. Je verstaat niet wat iemand zegt en doet navraag. Je begrijpt een ander niet en vraagt door. Je probeert iemands gedrag te plaatsen. Wij zoeken en vinden zin en betekenis.

Daarnaast leven wij temidden van onbegripen misverstand.

Goed verstaan is nodig bij taaluitingen, uit heden en vooral verleden.

Maar ook bij gedrag, kunst, of andere elementen uit de cultuur. Zelfs kun je zoiets groots als de zin van het leven willen verstaan.

Hermeneutiek is de leer van het goede verstaan. Zij kwam in de geschiedenis op in het kader van de theologie (het verstaan van de Bijbel) en de rechtswetenschap (het interpreteren van wetsteksten). Later werd zij uitgebreid naar andere terreinen en meer gekoppeld aan de activiteit van de menselijke geest. Tenslotte kwam het tot een toepassing op de laatste zinragen.

Markeringspunten in de **ontwikkeling** van de **moderne** hermeneutiek

vormen de 19e eeuwse filosoof en theoloog Schleiermacher, en de 20e eeuwse filosofen Heidegger en Gadamer. In de recente tijd spelen inzichten van o.m. **Habermas** en **Ricoeur** een belangrijke rol. Tegenwoordig staat de mogelijkheid van hermeneutiek als zodanig ter discussie. Verstaan en zoeken naar betekenis gaat ervan uit dat de zin van dingen gegeven is en te kennen valt. Met name in postmodernistische **kring** wordt dat geïnterpreteerd.

In de moderne theologie zijn hermeneutische vragen erg belangrijk. Aan de ene kant komen ze voort uit knelpunten bij de uitleg van de Bijbel: velen vinden bepaalde interpretaties niet meer houdbaar. Daarnaast heeft die filosofische traditie invloed. Vooral Gadamer vond weerklank binnen de theologie, al is hij in de filosofie zeker niet onomstreden. Verder komen ook moderne narratieve richtingen, met hun **gebruik** van het begrip 'metafoor', voort uit een bepaalde filosofische richting. We zagen dat **Loon-**

Achtergronden

stra dat begrip importeert, zonder dat filosofisch te verantwoorden.

Gelegenhheidsverbond

Hermeneutische bezinning op de Bijbel moet m.i. langs twee sporen plaatsvinden:

- a. studie vanuit de Bijbel zelf;
- b. verwerking van de algemene hermeneutische vragen.

Met name op dat laatste punt kent de gereformeerde traditie een achterstand. Soms is gepleit voor een 'heilige hermeneutiek'. Die zet de Bijbel apart van gewone criteria voor menselijk verstaan. Daartegenover stellen anderen dat je de Bijbel met gewone methoden mag benaderen. Maar ze vullen dat vooral taalkundig en historisch in. De **vergelijking** met de leer van het verstaan in andere wetenschappen en in de filosofie blijft achterwege of geldt als een soort **luxe-vraag**.² Zonder het belang van die vragen voor de praktische omgang met de Schrift op te blazen, meen ik wel dat ze er in de theologie bij horen. Wat is kennen? Hoe objectief of subjectief verloopt interpreteren? Welke rol speelt de 'taal' tussen denken en handelen? Wat moet de plaats zijn van traditie en gemeenschap?

Loonstra probeert beide sporen te combineren. Hij verbindt enkele dogmatische uiteenzettingen met enkele modem hermeneutische lijnen. Maar ik vind ik hem op beide sporen niet sterk. Dogmatisch kiest hij een aanvechtbare visie en laat hij kansen onbenut. Algemeen-hermeneutisch bespreekt hij niet de kernvragen, maar selecteert hij enkele modieuze inzichten. Beide *

heidsverbond in het kader van zijn belang: het oprekken van de letterlijk-historischemethode van **bijbel**-uitleg. Om de hermeneutischeachterstand van de gereformeerde theologie in te halen, is echter op beide sporen een langer traject nodig.

De dingen hebben jou nodig

Op het bredere spoor van de algemene hermeneutiek moeten gereformeerde filosofen en theologen de problematiek analyseren die ontstaan is met het begin van de moderne tijd in de 16e eeuw, en met de daarop volgende Verlichting. Met drie trefwoorden duid ik die grof aan: **subjectief, historisch, en pluraal**.

Het moderne denken en leven gaat uit van de menselijke subjectiviteit: mijn denken, ervaren, voelen, willen, of handelen. Dat geeft alles buiten mij de positie van een 'object'. Eerst zag men nog tamelijk probleemloos harmonie tussen subject en object. Sporen ervan vind je nog in de schriftleer van Bavinck, wanneer hij een objectief en een subjectief kenprincipe keurig op elkaar laat aansluiten. Maar later voerde deze inzet bij het subject tot het besef dat kennen nooit losgezien kan worden van de ordenende activiteit van het subject.

Een aardige illustratie **hiervan** is de uitspraak die in de **Gemeentebibliotheek** van Rotterdam hangt: jij hebt de dingen niet nodig om te zien; de dingen hebben jou nodig om gezien te worden. Veelzeggend is het dat deze uitspraak op een spiegel staat. Degradeert de moderne mens zichzelf tot ding? Sluit de subjectieve inzet je uiteindelijk op in jezelf? Deze inzet bij het subject stelt voor vragen: is er wel een objectieve buitenwereld? Bestaat er waarheid los van mijzelf? Valt betekenis objectief vast te stellen? Kunnen meerdere mensen dezelfde waarheid delen? Algemeen werd het besef dat je bij het omgaan met een tekst (bijvoorbeeld de Bijbel) altijd bewuste en onbewuste voorkennis bij je

draagt, zodat je die tekst of je wilt of niet inpast in een bestaand kader.

Stroom van de geschiedenis

Het moderne denken ziet de werkelijkheid verder als opgenomen in een historie. Geen statische onveranderlijke kosmos, maar een bewegende stroom. Voor de één zit er lijn, eenheid en doelgerichtheid in die historie en heeft elk moment zijn eigen zin. Voor de ander is de geschiedenis een chaos van zinloze fragmenten die opgaan, blinken en verzinken.

Ook binnen de gereformeerde theologie heeft dit inzicht doorgewerkt. Bavinck en Kuiper leerden Gods openbaring zien als een historisch proces. De heilshistorische methode van bijbeluitleg is er erfgenaam van. Maar ook hier zijn enkele vragen onvoldoende beantwoord. Hoe is de verhouding tussen God en deze historische werkelijkheid. Is elke tijd gelijk? Gaat het van minder naar meer, of juist omgekeerd? Mag je Gods raad zien als een soort blauwdruk van de geschiedenis, of is dat modern idealisme? Staat God misschien kritisch tegenover al die vergankelijke brokjes werkelijkheid?

Ook ontdekte men historische verschillen en historische afstand. Die zijn er al binnen de Bijbel zelf, maar ook tussen ons en de Bijbel. Wat gaat dus mee met de tijd? En wat blijft achter in de stroom van de geschiedenis? Wat is de brug tussen vroegeren vandaag?

Culturele huid

Een derde kenmerk is de groeiende veelvormigheid van het leven. Die komt mee met de inzet bij de subjectiviteit, maar ontstaat ook doordat onze wereld groter werd. Wij kregen kennis van andere landen en situaties, van andere culturen en leefmanieren. Steeds duidelijker bleek dat de praktische situatie waarin je verkeert, bepalend kan zijn voor je denken en geloven. Samen met het vorige punt brengt dat

het inzicht in de **contextualiteit** van het leven. Je kunt jezelf niet los zien van de context waarbinnen je staat. En contexten verschillen. Ook dat levert vragen op: welke rol heeft de context bij je **bijbelgebruik**? Is er bij al dat pluralisme ook overeenstemming? Kun je onveranderlijke waarheid als pit lossen uit een culturele huid? Wat gebeurt er als verschillende culturen botsen, bijvoorbeeld op het punt van de man-vrouw verhouding? Is er dan één superieur? Sluiten ze elkaar uit? Of moet het komen tot een soort versmelting? Populair maar zeker niet onomstreden is de gedachte dat het moet komen tot een soort versmelting van verschillende horizonten via de taal. Ten diepste zit ook Loonstra enigszins op dat spoor. Anderen zoeken het juist in een totaalconcept van de geschiedenis.

Deze drie punten – subjectiviteit, historiciteit en culturele bepaaldheid – verdienen een systematische aanpak. Hoe urgent dat is, blijkt als je je realiseert dat ze alle drie een zuigkracht in zich bergen in de richting van relativisme. Als alles uiteindelijk subjectief, historisch bepaald en cultuur-gebonden is, wat is er dan nog zeker? Gesprekken met gereformeerde jongeren hebben mij er diepgaand van overtuigd dat deze problematiek geen theoretische is. Ook als zij zich bovengaande achtergronden niet zozeer bewust zijn, komt deze problematiek vaak sterk naar voren in hun levensgevoel.

Knechtsgestalte

Dogmatisch moet er ook meer gebeuren dan Loonstra doet. Hij zoekt zijn kracht nauwelijks in hernieuwd onderzoek van de Schrift. Binnen onze 'horizon' van de hermeneutische problematiek verwacht ik daar juist verrassingen van.

Loonstra werkt een inzicht uit dat spreekt van Gods neerdaling in elke menselijke context als God zich

openbaart. Hij staat daarbij de gedachte van een voortgaande openbaring voor. Verder legt hij verband met de vleeswordingen spreekt van de **knechtsgestalte** van Gods openbaring: die komt in menselijke taal, met al haar beperktheden.

Vergis ik me als ik verbanden zie met gedachten uit de ethische theologie over Gods zelfbeperking? En als ik tevens verband opmerk met gedachten over Christus' menswording waarin deze op zichzelf al geldt als vernedering? In ieder geval valt tegen al die gedachten hetzelfde bezwaar in te brengen: te weinig is daarin gerekend met de schepping. God is de schepper van de wereld, de mens en ook van de taal. Deze zijn er door Hem op aangelegd om zichzelf in te openbaren. In Loonstra's visie op het metaforisch karakter van Gods openbaring speelt dit inzicht geen **rol**.³

Verbond

Dogmatisch zou ik liever andere inzichten uitwerken. Loonstra heeft – zeer **terzake!** – kritiek op Bavinck. Toch ziet hij zijn overwegingen, zoals velen voor hem de hunne!, als uitwerking van diens 'organische' inspiratie-leer. Op de organische inspiratie-leer is echter **kritiek** geuit. Een aan de Bijbel vreemd model moet de verhouding tussen God en mens verduidelijken, terwijl de Bijbel zelf daarvoor veel aanreikt in 'de leer van het verbond.

Van daaruit stelt J. Kamphuis dat het in de Schrift gaat om de drieënige God die mensen aanspreekt. De vergelijking met een gesprek maakt duidelijk dat hij in feite pleit voor een door de Bijbel zelf ingevulde relationele benadering van de **Bijbel**.⁴

In die lijn ligt ook een bijdrage van C. Trimp, die tot nu toe te weinig aandacht heeft gekregen. Hij wil de leer over de Schrift veel duidelijker zetten in het kader van de leer over de Heilige Geest. Binnen de omgang van God met mensen in het verbond weet de Heilige Geest

'met zijn goddelijk vermogen beperkte mensen zozeer in te schakelen, dat zij voor honderd procent menselijk mogen blijven functioneren in hun dienstbaarheid aan het Woord (...) Zó echt wil Hij in mensen zijn woning vinden.' 'Het grootste wonder van het Woord van God is haar menselijke **gestalte**...'⁵

De benadering vanuit de omgang van God met ons, in de Zoon en door de Geest geeft ook een nieuwe mogelijkheid om de historische en culturele context in beeld te brengen. In plaats van een minpunt kan deze juist een pluspunt gaan vormen en de spits van Gods openbaring toen en daar duidelijker maken. De Bijbel is tot stand gekomen en vraagt om een verstaan binnen het kader van Gods verbond met mensen. Deze **verbondsomgang** zweeft nooit boven de concrete historische situatie, de '**context**'.⁶ Verder lijkt het mij vruchtbaar om de verschillende plaatsen waar de Schrift zelf nadrukkelijk spreekt van schriftelijke vastlegging van Gods Woord, te analyseren. Denk bijvoorbeeld aan de opdracht aan Johannes in Openbaring 22: 'schrijf, **want** deze woorden zijn getrouw en waarachtig'. Dat kan leiden tot een veelvormiger beeld van de verschillende bedoelingen van de Schrift in haar vele boeken, en tot een beter zicht op de gevarieerdheid van de inspiratie in de **Bijbel**.⁷

Ik en mijn Bijbel

Op één punt wijs ik aan in welke richting mijns inziens de gedachten moeten gaan. Daarbij blijkt hoe **dogmatische** en **algemeen-hermeneutische** analyse elkaar kunnen helpen.

Een kernprobleem bij de omgang met de Bijbel is de subjectieve inzet van de moderne kenleer. Omgang met de Bijbel vindt in beginsel plaats doordat een 'ik' zich buigt over de tekst. Met mijn denken, analyseren, voelen of associëren probeer ik de bijbeltekst mijzelf iets te laten zeggen.

Binnen dat 'ik en mijn **Bijbel-model**' ontstaan veel problemen. 'Hoe weet ik zeker wat dit betekent?' 'Ik begrijp het wel, maar het raakt me niet.' Bij het zoeken naar oplossingen daarvoor stelt men meestal dat model zelf niet ter discussie. Persoonlijke concentratie op de bijbeltekst is immers nodig. Het geldt zelfs als bewijs van onze christelijke mondigheid. Dus prikkelen we elkaar tot meer persoonlijke **bijbelstudie**. We reiken elkaar schetsen uit. En we geven elkaar hulpmiddelen om de omgang met God via de bijbeltekst effectiever en hartelijker te maken. We blijven sleutelen aan de twee polen 'ik' en 'Bijbel' tot het tussen beide optimaal klikt. Pleidooien om relationeler met de Bijbel om te gaan blijven binnen het kader 'ik en mijn Bijbel'. Er is echter een fundamentele vraag nodig. Is de Bijbel wel bedoeld om zo te functioneren in de concentratie van de persoonlijke gelovige als lezend subject? Ik heb sterk de indruk dat dit natuurlijk best mag, maar dat de Bijbel hier zelf niet om vraagt. Ik zie het als de orthodoxe of evangelische vorm van de typisch moderne **subjectiviteitsproblematiek**.

Generaties christenen, te beginnen met het Nieuwe Testament, leefden met God zonder die subjectieve relatie tot de bijbeltekst. Ze waren analfabeet, of beschikten niet over eigen bijbels omdat er geen boekdrukkunst bestond. Bovendien was de bijbeltekst vaak niet vertaald en dus voor velen onbegrijpelijk. Geloven was opgenomen zijn in de gemeente en de traditie, daar uit mensenmonden en -daden God leren kennen en zo leven in Gods wereld. De Schrift functioneerde wel, maar in de bedding van een gemeenschap van mensen en als stimulans voor het 'geleefde leven'.

Moeten we de boekdrukkunst en de leeskunst dan maar weer afschaffen? Zeker niet. Maar ik bestrijd dat christelijke mondigheid per se vraagt om een **persoonlijke**

relatie met de Bijbel. En als wij merken dat juist de subjectieve inzet van de moderne cultuur tot moeiten voert, kan dit inzicht wat ontspanning brengen. Het kan ons helpen om binnen de moderne context die accenten te zoeken die deze eenzijdigheid helpen compenseren.

Schrift en Woord

In dit verband vind ik dat we toch nog eens moeten nadenken over de vraag of je niet moet onderscheiden tussen de 'Schrift' en 'Gods Woord'.⁸ Niet om de inhoud van de Schrift te relativiseren. Maar om onder woorden te brengen dat er verschil is tussen het geschrevene en het gesprokene. De Bijbel is als een bron die stromend water bedoelt te geven. Stromen doet dit water wanneer de Bijbel daadwerkelijk in de mond wordt genomen en als 'woord' klinkt.

De Bijbel zegt bijvoorbeeld: nabij u is het Woord (Rom. 10 : 8). Wij vullen dat in de moderne protestantse traditie gemakkelijk in als: u hebt allemaal toegang tot de Bijbel. Maar het blijkt te gaan om 'Woord' dat klonk met een menselijke stem, en er volgt: dat Woord woont in uw hart en mond en daden. Levende mensen vormen met hun spreken en handelen het huis voor het Woord. Daarbij putten ze uit de Schriften laten zij zich door de Schrift richten.

'Zo zegt Col. 3 : 16: het Woord wone rijkelijk onder u. Wij passen dat gauw toe op intensief (persoonlijke) bijbelstudie doen. Maar die mogelijkheid hadden christenen in Colosse destijds nauwelijks. Via de verschillende gaven in de gemeente krijgt de boodschap van God, die hen gebracht is, stem: lerend, profilerend, lofzeggend, zingend. Paulus vult de opdracht nader in door te spreken over de lofzang en het onderling gesprek in de samenkomst.

Overigens dringt de Bijbel ook aan op de 'voorlezing' van de **Schriften**. Maar zeker in de oosterse cul-

tuur is 'voorlezen' een vorm die de Schrift in de gemeenschap tot klinken brengt. Het is niet zomaar uitwisselbaar met persoonlijk lezen.

Ongezocht relationeel

Zo kan omgang met de Bijbel relationeel worden. Niet in de eerste plaats door hard te werken aan de twee polen van mijn persoonlijke band met de Bijbel: bijvoorbeeld door steeds meer uitleggend materiaal beschikbaar te stellen en steeds subtieler persoonlijke betrokkenheid te doen ontwaken. Nee, de Bijbel zoekt zijn natuurlijke plaats in een netwerk van bestaande relaties van mensen die met elkaar communiceren en samen met God, namelijk de gemeente. Als de Bijbel letterlijk 'woord' mag zijn binnen dat netwerk, functioneert hij ongezocht relationeel.

Hier sluit ik aan bij mijn vorige artikel. De Bijbel is gebruikersvriendelijk. Daarbij gaat het niet eerst om privé-gebruik, maar om gebruik binnen de gemeente. In Rom. 15 : 4 staat bijvoorbeeld: al het geschrevene is tot ons onderricht geschreven. Wij vatten dat misschien allereerst zo op: je kunt er iets van leren. En het kan ons prikkelen als we ons persoonlijk over een tekst buigen. 'Wat leer ik hier?' Maar onderricht was één van de onderlinge activiteiten binnen de gemeente. De Bijbel is bruikbaar om daarbinnen te hanteren. Paulus schrijft dit om te motiveren wat hij zelf doet in de voorgaande verzen: onderrichten en daarbij een bijbelcitaat benutten. Op dezelfde manier koppelt trouwens 2 Tim. 3 : 16 de bruikbaarheid van de Bijbel aan de onderlinge omgang binnen de gemeente.

Hermeneutiek van de Geest

Hier pak ik op wat boven gezegd is over de noodzaak de leer van de Schrift te zien vanuit de leer van de Heilige Geest. Daarbij moet de Geest gezien worden als de Geest die in de gemeente woont en zijn

leiding concreetiseert door zijn veelzijdige gaven uit te delen aan ieder. Goede hermeneutiek is daarom hermeneutiek van de gemeente. Op dat punt heeft de Reformatie niet alleen maar winst geboekt, maar ook verlies **geleden**.⁹ Bij Rome was de omgang met de Bijbel duidelijker ingebed in de gemeenschap van de kerk, al werd deze situatie geheel overschaduwd door de positie van de clerus. Maar uit reactie iedere gelovige zijn persoonlijke Bijbel in handen drukken, ontbindt gemakkelijk die hermeneutische gemeenschap. Je kunt juist de gemeente leren zien als de door de Geest begaafde gemeente, en dat veelvormig en toegespitst op de tijd en de context waarbinnen de Geest de gemeente leidt en wil brengen tot de omgang met God. Wij hebben niet de staf van de bisschop nodig, evenmin een – al dan niet gepopulariseerde – orthodox- of **modern-wetenschappelijke** herdersstaf. Maar wij hebben ook geen privé-toegang tot de Bijbel. Wij hebben elkaar nodig, met de verschillende gaven waarmee de Geest ons voor vandaag toerust. Ik besef dat hierbij een nieuwe doordenking moet plaatsvinden van de verhouding Geest-Woord-Schrift. Misschien hebben wij 'Woord' teveel vastgeklonken aan 'Schrift', en vervolgens de ruimte voor de Geest te weinig opgemerkt. Een hermeneutiek van de Geest die in de gemeente woont, vind je terug in het bekende woord over de 'eigenmachtige' uitleg in 2 Pet. 1 : 20v. Al vaak is erop gewezen dat hier bedoeld is: geen privé-uitleg. De Geest laat zich niet opsluiten in het knusse 'ik en mijn Bijbel'. Hij leidt ons rond in de kathedraal van Gods liefde. Die kathedraal heeft scheppingsafmetingen en we bevinden ons daar, zoals Efese 3 zegt, 'samen met alle heiligen'.

De impasse die ontstaat door de inzet bij het subject is ook opgemerkt in de huidige filosofisch-hermeneutische bezinning. Opvallend is dat

in dat verband ook gezocht wordt naar vormen van intersubjectieve communicatie. Rond het 'ik' is een gemeenschap nodig. Zelfs kun je in de huidige filosofie pleidooien lezen tot eerherstel voor factoren als de traditie en de autoriteit van anderen, als het gaat om het verstaan van de waarheid.

Meer dan de belijdenis

Misschien vraagt nu iemand: is dit niet juist de positie van confessionele gereformeerden? Wij lezen de Bijbel in gemeenschap met heel Gods kerk. Daarom binden wij ons aan belijdenissen. Inderdaad past bij hermeneutisch benul eerder dat je de belijdenis waardeert dan dat je haar minimaliseert ten gunste van de Bijbel. Een **a-confessionele** inslag voert tot orthodox of evangelisch modernisme: ik heb aan mijn Bijbel genoeg. Maar er is meer aan de orde. De belijdenis wordt niet vaak daadwerkelijk zo benut. Expliciete relaties tot de hermeneutische vragen zijn schaars. Ik herinner mij hoe C. Graafland tijdens mijn studietijd bij een lezing opmerkte, dat hij de moderne hermeneutiek toegaf dat ieder verstaan gepaard gaat met 'voor-verstaan', en dus 'bevooroordeeld' is. Hij voegde eraan toe dankbaar te zijn dat zijn voor-verstaan gevormd was door de gereformeerde belijdenis. Ik weet nog goed hoe bevrijdend ik deze verbinding tussen een **klassiek-gereformeerde** positie en mijn hermeneutische moeite vond. Die moet dan wel uitgewerkt worden. Bovendien zou het onvoldoende zijn om alleen op de belijdenis te wijzen. Een eenzijdige nadruk daarop kan juist remmend werken. Zij vertegenwoordigt de leiding van de Geest via de 'heiligen' in contexten en tijden die achter ons liggen, en dan ook nog slechts een deel daarvan. Daarnaast is het vanuit mijn boven beschreven visie zeker zo belangrijk, dat wij ruimte geven aan de actuele leiding van de Geest in de

contexten van het heden. Dan is niet alleen de belijdenis nodig, maar ook het levende netwerk van de gemeente vandaag.

Samen-spreken

Samen met alle heiligen de Bijbel verstaan. Dat brengt mij bij een afronding voor deze artikelen naar aanleiding van Loonstra. Ik liet veel liggen, waarop misschien later nog eens terug te komen valt. Eén punt wil ik nog benadrukken. Wij hebben elkaar vandaag meer dan ooit nodig. Daarom pleit ik ervoor in de contacten met de Christelijke Gereformeerden van 'Loonstra' geen **breekijzer** te maken. Dat gevaar is niet denkbeeldig. Loonstra gaat in dit boek grenzen over, die kerkelijk gezien niet kunnen. Ik hoop dat de Christelijke Gereformeerde kerken dat niet zullen afdekken. Je kunt je ook verschuilen achter de 'luxe' dat je geen Assen '26 hebt. Om even man en paard te noemen. Loonstra gaat veel verder dan B. Oosterhoff destijds. Als men nu de vragen ontwijkt, zullen anderen verder gaan dan Loonstra. De 'luxe' om zonder 'Assen' kerk te zijn, kan de urgentie van de zaak verdoezelen." Toch gaat de problematiek ons allen aan. Daarom pleit ik ervoor in het samen-spreken zo nodig nogmaals aan elkaar duidelijk te maken wat binnen de bandbreedte van de belijdenis wel en niet openlijk gezegd kan worden, maar van 'Loonstra' geen formeel ijkpunt te maken. Zouden wij op dit punt nu 'al te rechtvaardig' willen zijn, dan zouden wij onszelf wel eens kunnen verbijsteren (vgl. Prediker 7 : 16) als onderhuids levende vragen in eigen kring plotseling massaal doorbreken. Het zou de aandacht afleiden van de noodzaak om zelf door deze problematiek heen te gaan. En van onze diepe behoefte om dit te doen samen met alle heiligen, te beginnen bij Christelijke en andere Gereformeerden.

¹ Vergelijk Hans Ineichen, *Philosophische Hermeneutik*, München 1991, bv. 21-27; verder Th. de Boer e.a., *Hermeneutiek*, Meppel-Amsterdam 1988; en G.A.M. Widdershoven, Th. de Boer (red.), *Hermeneutiek in discussie*, Delft 1990.

² Vergelijk hoe J. van Bruggen S. Greijdanus relateert met betrekking tot de noodzaak van heilige hermeneutiek, en de moderne hermeneutische vragen kritisch opzigt schuift, in: *Het lezen van de Bijbel. Een inleiding*, Kampen 1981, 15-19, 26vv.

³ Vergelijk voor dit inzicht B. Kamphuis, *Klare taal. De duidelijkheid van de Schrift*, Barneveld 1988, 27-30.

⁴ J. Kamphuis, *In dienst van de vrede. De kerkelijke consensus als dogmatische factor*, Groningen 1980, 61-65.

⁵ C. Trimp, 'Heilige Geest en Heilige Schrift' in: J. Kamphuis e.a., *Hoe staan wij ervoor? Actualiteit van het gereformeerd belijden*, Barneveld 1992, 130.

⁶ C. Trimp, 'De bijbel als boek van het verbond' in: *Bevindingen*, Franeker 1991, 39-45.

⁷ Vergelijk ook hier Trimp, a.a., die bijvoorbeeld Gods schriftopdracht aan Mozes in Exodus 17 analyseert; en daarnaast J. van Bruggen, 'The authority of Scripture as a presupposition in Reformed Theology' in: J.M. Batteau, J.W. Maris, K. Veling (ed.), *The vitality of reformed theology. Proceedings of the International Theological Congress June 20-24th 1994 Noordwijkerhout The Netherlands*, Kampen 1994, 67.

⁸ Ooit stelde Joh. de Wolf dit voor in *Radix*, waarop kritiek gekomen is, vgl. B. Kamphuis, a.w., 25v.

⁹ J. v. Bruggen (A.A.) wijst hierop. Hij laat zien dat het reformatorische 'de Schrift alleen' kan doorslaan naar 'Alleen de Schrift'.

¹⁰ Vgl. hierover P.L. Storm, 'Het schriftgezag. Het schriftgezag in de samsprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken 1, 2, 3' in: *Gereformeerd Kerkblad voor Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg*, jrg. 47, nr. 2, 3, 4.

HEMELVAART MET BRANCUSI

J.M. de Jong

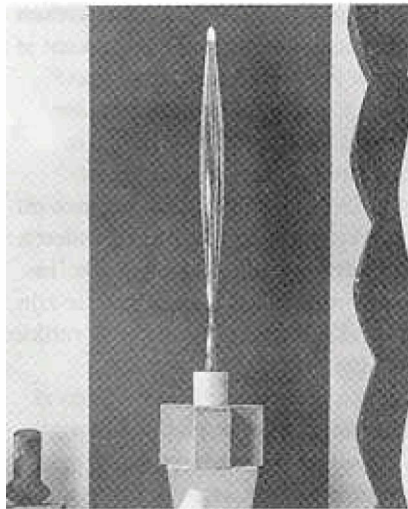
Op een tentoonstelling staat een slanke, glanzende, omhoogrijzende vorm. 'Vogel in de ruimte' lezen we op het bordje halverwege de sokkel. Wie in dit beeld een vogel herkent, heeft zeker meer gezien dan een ander. Dit artikel gaat over de vraag, wat voor soort 'zien' er komt kijken bij het begrijpen van dit kunstwerk.

Kunst in de basisvorming

Sinds anderhalf jaar draait in het voortgezet onderwijs de 'basisvorming'. Jongelui tussen 12 en 15 jaar krijgen een vijftiental vakken aangeboden die een brede verkenning moeten bieden op maatschappij en beroep. Daartoe behoort ook de 'beeldende vorming', een groep vakken die met beeldende kunst en vormgeving te maken hebben. Dat kan handvaardigheid zijn, maar ook tekenen, textiele werkvormen, fotografie of een combinatie daarvan.

Behalve het zelf maken van beelden (schilderen, boetsen enz.) dienen leerlingen ook vaardigheid te krijgen in kunst- en beeldbeschouwing. De bedoeling daarvan is dat ze de vorm en betekenis van die beelden of kunstwerken kunnen onderzoeken en verklaren. De manier van werken en de tijd en plaats van ontstaan spelen hierbij een belangrijke rol.

Met name voor het onderdeel kunst- en beeldbeschouwing zijn er de laatste jaren methodes op de markt verschenen. Net zoals bij de andere vakken krijgt de leerling een boek voor zich. Daaruit leert hij stap voor stap hoe een beeld tot

Brancusi, *Vogel in de ruimte*, 1941.

stand komt en wat de maker er zoal mee bedoeld heeft.

Vogels van verschillend pluimage

Een van die methodes¹ gebruikt voorstellingen van vogels om het verband uit te leggen tussen wat een beeld laat zien en wat dat met de werkelijkheid te maken heeft. Achtereenvolgens passeren een foto, een bankbiljet, een prent uit een oud biologieboek, een stenen reliëf en twee metaalplastiekende revue. Steeds meer zie je de relatie met de

KUNST

zichtbare wereld minder worden. Vooral in het laatste beeld, gemaakt door Brancusi, herkent bijna niemand meer iets van een vogel. De schrijvers van het boek laten zien hoe een zeldzame vogel op een bankbiljet het begrip 'waarde' aanduidt of hoe een groep vogels het begrip 'vrijheid' kan verbeelden. Vooral bij het beeld van Brancusi geven ze een uitvoerige omschrijving van de techniek en de vormgeving, kennelijk omdat dat op de reproductie niet voldoende overkomt: 'Op een voetstuk [staat] een spiegelen beeld, een glanzend metalen vorm (...) Een zeer langgestrekte vorm doorsnijdt de lucht, wijst omhoog de ruimte in. Omdat de omgeving in het glanzende oppervlak weerspiegelt, trekt de vorm de ruimte naar zich toe. Eindeloos in een langzaam proces van kijken, voelen, vormen, bewerken en polijsten, door het aanbrengen van soms kleine veranderingen, is aan deze vorm gestalte gegeven. Hier geen veren meer, geen vleugels zelfs, geen staart, geen snavel, geen gefladder. De kunstenaar toont voor wie kijken wil een gespannen en spannende vorm die zich afzet tegen de aarde. Als een flits de ruimte in! Het is een zeer persoonlijke verbeelding van 'de vlucht omhoog'. Het is de zoektocht van Brancusi naar het absolute beeld' (blz. 8).

Veel leerlingen, en ook de ouders thuis, haken hier af. Dit is voor hen onbegrijpelijk. Wie durft zoiets nog als 'kunst' te presenteren? Het lijkt in niets meer op een vogel, zelfs een reiger of roerdomp zijn heel anders van vorm. Mag het ook 'speerpunt' heten? Alleen dat afzetten tegen de aarde kan kloppen* 't Lijkt wel een raket die klaar staat

voor vertrek.

Helaas laten de schrijvers het, als het over de bedoeling van dit beeld gaat, hier grotendeels afweten. Ze melden iets over 'zeer persoonlijke verbeelding', over een 'zoektocht' naar het 'absolute beeld'. Maar uitleggen wat er aan de hand is, welke functie en betekenis dit beeld voor Brancusi en voor ons heeft, blijft achterwege.

Beelden zonder onkruid

De Roemeen Constantin Brancusi (1876-1957) arriveerde in 1904 te Parijs, het centrum van de moderne kunst. Daar maakte hij het ontstaan van het cubisme van Picasso mee. Ook hij was bijzonder geïnteresseerd in Afrikaanse negersculptuur. Vanaf ca. 1907 vertoonde zijn werk daar de duidelijke invloeden van. Al snel begon zijn werk te veranderen. Steeds meer probeerde hij de vormen die hij maakte terug te brengen tot hun 'essentie': sterk vereenvoudigen zodat er nog maar een enkel aspect van het onderwerp zichtbaar blijft. Zo ontwierp hij ineengestrengelde figuren met als thema 'de kus'. Daarnaast koos hij voor simpele natuurvormen als het ei en de vogel. Enerzijds wilde hij zo veel mogelijk het karakter van het te bewerken materiaal benadrukken: snijden in hout, polijsten van marmer en metaal. Anderzijds meende hij zo de ware betekenis van de dingen te ontdekken, niet de 'natuurlijke' en toevallige betekenis die een portret of een willekeurige vogel kan hebben. Een collega-beeldhouwer drukte het zo uit: Hij maakt beelden zonder mos of onkruid. Alle detaillering die sinds de middeleeuwen de beeldhouwkunst overwoekerd heeft, is door Brancusi opgegeven.

Uit dit korte overzicht van het werk van Brancusi blijkt in ieder geval wat er in het genoemde schoolboek bedoeld werd met de 'zoektocht' van Brancusi: Steeds meer vereenvoudigen, om het 'absolute', de 'essentie' te vinden. Hij maakte vanaf 1923 wel zo'n vijf-

tien versies van 'de vogel'.

Maar waarom is de essentie dan zo belangrijk? **Kunstgeschiedenisboeken** geven daarop maar een half antwoord. De ene auteur schrijft over de 'zuivere dynamiek van het leven', de ander over de 'verlossing van de zwaartekracht en andere aardse beperkingen'.

Geheimzinnige religieuze werkingen

In de serie Amersfoortse Studies verscheen een brochure², waarin uitvoerig op het werk van Brancusi en gelijkgestemde kunstenaars wordt ingegaan. De schrijver, Willem L. Meijer, maakt aan de hand van veel kunstwerken, uitspraken van kunstenaars en uitleg door kunstkenner duidelijk, hoe vele artisten in de ban zijn van de moderne filosofie. Dat moderne denken heeft net zo veel invloed op de keuze van thema's en de uitwerking ervan, als vroeger het christelijk geloof.

Het zoeken van Brancusi naar de 'essentie' van de dingen heeft te maken met de afwijzing van de westerse kunstopvatting die eeuwenlang geldig was. De zichtbare wereld werd beschouwd als door God gegeven en was zodoende waard om verbeeld te worden.

Brancusi en anderen geloven dat niet meer. Volgens hen steekt achter de toevallige zichtbare wereld een veel belangrijker wereld, die van de 'oer'-beelden. Die zitten in de natuur als het ware ingebakken en die moet de kunstenaar door middel van een voortdurend zoeken en luisteren te voorschijn 'toevaren'. De beeldende middelen die hij daarbij hanteert (vorm, kleur, lijn, oppervlaktebewerking) zijn een soort geheimzinnige krachten die het 'geheim' zullen openbaren. Het zijn diepe betekenissen die dan te voorschijn komen. Zo diep dat ze niet te noemen zijn, alleen te ervaren.

Nu zijn we terug bij de beschrijving in *Zienderogen Kunst*: Brancusi toont *voor wie kijken wil* een

vorm die zich tegen de aarde afzet. Inderdaad kan iedereen dat afzetten zien. Maar wie wil kijken, dat betekent, *wie in de geheimzinnige krachten gelooft*, die gaat ervaren wat de kunstenaar wilde openbaren: door te kijken kun je los komen van alles wat aards is, je kunt opstijgen naar de hemel, naar het oneindige, naar onbekende nieuwe werelden. Die bedoeling van Brancusi had bij de beschrijving van zijn werk in *Zienderogen Kunst* best even nader aangeduid kunnen worden.

Wat dat betreft is zo'n brochure over achtergronden en betekenis van moderne kunst een goed hulpmiddel voor leerkrachten (en ouders) om zelf vorm te geven aan de identiteit van gereformeerde basisvorming.

¹ Fer Remmers, Hennie Engbersen, *Zienderogen Kunst voor de basisvorming*; uitg. Malmberg, Den Bosch.

² Willem L. Meijer, *Moderne kunst en de mythe van de bron II; Bevrijdingsdenken*. Amersfoortse Studies no. 15; uitg. Stichting Bijbel en Wetenschap, Amersfoort 1994.

LEIDINGGEVEN IS BEWEGING LATEN ZIEN

P. Dijkstra

Samenleving

hij of zij vroeg of laat te horen krijgen dat het zo niet langer kan.

Je mag weer baas wezen, het voortouw nemen, doelen stellen, voorwaarden scheppen, autoriteit krijgen en zien te houden, aansturen, zorgen dat de neuzen in dezelfde richting staan, mensen inschakelen en verantwoordelijkheid geven. De stijl van de leidinggever is belangrijker dan de procedure. Bij crisis of veel onenigheid accepteert men een meer autocratische stijl dan in een situatie met veel overeenstemming. Maar zowel de 'autocraat', de 'bestuurder', de 'bureaucraat', als de 'ontwikkelaar' zijn naast elkaar geaccepteerde noodzakelijke management-stijlen, als het de situatie maar verder helpt.

Met deze visie kunnen wij als gereformeerden beter uit de voeten dan met de eerder genoemde vorm van participatief leiderschap. Ons uitgangspunt was en is dat de leider gezag heeft op basis van de positie waarin hij of zij is geroepen. En niet omdat de ondergeschikten hem of haar dat gezag 'verlenen'.

Leggen op de kerkelijke praktijk

Dit betekent dat het geen kwaad kan deze opvatting eens te leggen naast onze kerkelijke praktijk. In welke mate is de leiding van onze kerken effectief? In veel gevallen zullen we zien dat gemeenteleden aan den lijve ervaren dat die effecten er zijn. Door predikanten en kerkeraden die

- ondersteuning bieden aan het persoonlijk geloof,
- gaven en diensten/ambten opsporen, inschakelen en ontwikkelen,

In deze rubriek zal het meestal gaan over actuele ontwikkelingen in de maatschappij, voorzien van een christelijke reactie. Dit artikel bewandelt de omgekeerde weg. Ik wil u wat vertellen over veranderingen in de maatschappij waarmee we ons voordeel kunnen doen in onze kerkelijke praktijk. In het leidinggeven aan de gemeente.

Leidinggeven mag anders

Nog niet zo lang geleden werd *participatief leiderschap* als ideale vorm van leidinggeven gezien. Dat is de stijl waarbij medewerkers intensief werden betrokken alvorens beslissingen te nemen. Daardoor worden, zo luidt die opvatting, besluiten in hoge mate gedragen door medewerkers en dus loyaal uitgevoerd. Die opvatting kom je nog wel in een aantal organisaties tegen en zal best ook nog in praktijk worden gebracht.

Toch is deze vorm niet de meest succesvolle meer. In toenemende mate worden leidinggevend die zo werken vervangen door anderen. Of worden binnen bedrijven en kantoren programma's opgestart om deze stijl te veranderen.

Leiderschap is beweging realiseren

De vorm die nu wordt gepropageerd is wat moeilijker te omschrijven.

In de eerste plaats gaat men er momenteel vanuit dat er niet één stijl van leidinggeven is die in alle situaties effectief is. De stijl die nodig is, is afhankelijk van de situatie.

Men spreekt dan ook over situationeel leiderschap: in een crisis-situatie is een andere stijl nodig dan in een situatie van rustige groei. De leider moet dan ook flexibel zijn en zijn stijl kunnen aanpassen aan de situatie. Hij of zij moet beschikken over stijlflexibiliteit.

In de tweede plaats wordt met name gekeken naar feitelijke effecten van het leidinggeven. Men vindt het minder belangrijk *hoe* wordt leidinggegeven, veel interessanter is erop te letten *wat* de effecten zijn. Wat brengt de leidinggever te weeg, welke beweging zien we? Bij die effecten wordt niet alleen naar de zakelijke dingen, naar de 'hardware' gekeken, maar ook naar de 'software', naar de invloed op hen aan wie wordt leidinggegeven. Minder van belang is of zij participeren in de besluitvorming, maar of ze door de leider worden geïnspireerd. Of zij daardoor zich maximaal inspannen voor de realisering van de doelen. Of zij op eigen initiatief hun creativiteit en *werkzin* inbrengen. Of er veel energie verloren gaat aan interne discussies, procedures en onderling gekrakeel, etc. Scoort de stijl van de manager op een aantal punten slecht, dan is zijn of haar stijl niet effectief en zal

ook van individuen in de gemeente, aan kadervorming doen, gesprekken stimuleren tussen gelovigen die in dezelfde situatie verkeren, activiteiten ontwikkelen op het gebied van godsdienstige vorming en **bijbelkennis**, activiteiten stimuleren die de onderlinge samenhang tussen gemeenteleden bevorderen, gemeenteleden de weg wijzen om te functioneren als diaconale, pastorale en missionaire gemeente, jeugdwerk stimuleren en jeugd-pastoraat inhoud geven, leiding geven aan het oplossen van problemen en conflicten door gemeenteleden zelf, zonder *deze over te nemen*

Maar er zijn ook voorbeelden van het tegendeel. Dat leden van de gemeente nauwelijks ervaren wat de uitgaande werken zijn van de kerkeraad, behoudens **woordverkondiging**, catechisatie en huisbezoeken. Verder weet men dat de kerkeraad heel druk is, met interne huishoudelijk zaken, met zaken die het kerkverband vragen, met het zelf oplossen van problemen en conflicten. Men is zo druk dat het echte leidinggeven aan de gemeente erbij inschiet. Anderen bepalen dan vaak de agenda van de kerkeraad in plaats van de raad zelf. Onder andere meetbaar aan de mate waarin ingekomen stukken de vergadertijd domineren. Vaak focust men zich uitsluitend op procedures, terwijl de zaak waar het om gaat geen stap verder wordt gebracht. **Kerkeraads**-verslagen bieden nauwelijks zicht op zaken waarvan de kerkeraad vindt dat verandering noodzakelijk is en hoe dat wordt nagestreefd. De kar wordt dan niet echt getrokken. Er wordt geen richting gegeven. Men komt niet verder dan het in beweging houden van de rijdende trein met dezelfde snelheid en in dezelfde richting. Terwijl de omgeving waarin we rijden zo volstrekt verandert dat het **absoluut ondenk-**

baar is dat daar geen **koersverandering** bij hoort.

Soms zien we ook het omgekeerde. Dat predikant, moderamen of kerkeraad zeer besluitvaardig zijn door de besluitvorming volledig naar zich toe te trekken en er op autoritaire wijze mee omspringen. Wellicht met de beste bedoelingen, namelijk om oeverloze discussies en besluiteloosheid te voorkomen. Met zo'n werkwijze heb je wel beslissingen genomen, maar niet leiding gegeven. En voor dat laatste is het ambt ontvangen.

Adeldom verplicht

Het kan geen kwaad als predikanten en kerkeraden zelf de feitelijke effecten van hun leiding aan de ge-

meente evalueren. Welke van de bovengenoemde schetsen benadert het dichtst uw situatie? Niet gezien vanuit uw goede bedoelingen, maar gezien vanuit het gemiddelde gemeentelid? Wat merkt die van uw aansturing?

Die evaluatie moet. Zeker als ik hoor dat er meerdere broeders zijn die zeer geschikt zijn voor het ambt van ouderling, maar voor de eer bedanken omdat de feitelijke werkwijze van de betrokken kerkeraad hen hoofdpijn, stress en frustratie bezorgt.

Adeldom verplicht. Als je mag bogen op gezag, autoriteit en charisma, dan ben je verplicht goed in de gaten te houden wat je er feitelijk van maakt. Goed leidinggeven is uiterst moeilijk, of het nu het bedrijfsleven of de kerk betreft

Jo Budding Schatten die te delven zijn

verlaagd

'Een Bijbel van tien bladzijden', 'Achtien jaar...', of 'Donor-zijn', is een greep uit de pakkende en indringende onderwerpen van Jo Budding. De auteur is belijdend lid van de Christelijke Gereformeerde Kerk te Veenendaal. Hij is één van de medewerkers van 't Keerpunt, een christelijke hulporganisatie voor mensen in probleem-situaties te Veenendaal.

Dit boek waarvan de inhoud, voor jong en oud, waard is om te doordenken of zich over te bezinnen, kunnen we u van harte aanbevelen.

144 pagina's, gebonden, f 19,-.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460AA Goes, Telefoon 011/15591, F m 01100-IM92

NIET ALTIJD MOGELIJK?

W
woord/weerwoord

Collega B. Luiten heeft in het nummer van 14 januari jl. een artikel geschreven onder de titel 'voldoende tekenen van berouw'. Veel in dat artikel heeft mijn instemming, zowel de principiële inhoud als ook de pastorale benadering van genoemde zaken.

Bij een enkel – mijns inziens niet onbelangrijk – onderdeel wil ik echter een paar kanttekeningen plaatsen. Het gaat om de gedeelten onder de kopjes 'Prediking' en 'Wraakzucht?'.
voorkomen, dat een christen met een rein geweten iemand zijn schuld niet vergeeft'. Als (laatste) grond voert hij daarbij aan:

4. 'God vergeeft ook niet als Hij geen berouw ziet'.

Goede gronden?

Bij de genoemde gronden plaats ik de volgende kanttekeningen:

ad 1. Naar mijn overtuiging wordt hier iets in de Catechismus gelezen wat er niet in staat. Waar gaat het in Zondag 51 om? Daar wordt belijdenis gedaan van de vergevingsgezindheid die wij in ons zelf opmerken. Dat is niet onze eigen goede wil, het is Gods genade in ons. Dankzij die genade hebben wij het vaste **voornemen** om vergevingsgezind te zijn. Niet pas als een schuldige naaste ons spijt betuigt. Zo mogen we het antwoord van de Catechismus niet versmallen. Hier wordt in het algemeen gesproken: wij zijn vast van plan te vergeven als een naaste ons iets schuldig zou zijn. Vergelijk de bede zelf: 'onze schuldenaren'. Dat zijn mensen die bij ons in de schuld staan. Er staat niet: 'die ons om vergeving vragen'. Zondag 51 geeft dus geen enkel houvast voor het stellen van een voorwaarde.

ad 2. Ds. Luiten trekt uit de gelijkenis van Mat. 18 conclusies die de Schrift niet leert. Zowel de vraag van Petrus en het eerste antwoord van Jezus daarop (vs. 21-22) als de eindconclusie van de Heiland (vs. 35) is breed geformuleerd en geeft geen enkele aanleiding tot een of andere beperking. Het zal waar zijn

'Met een rein geweten niet vergeven'

Meer dan eens, zo laat collega Luiten weten, heeft hij jongeren (uit het hele land) ontmoet die in wanhoop bij hem kwamen omdat ze geen kant uit konden met de preek die ze hadden gehoord over het onderwerp van zondag 51, de vijfde bede: 'en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren'. Het probleem dat deze jongeren tot wanhoop bracht is dit: 'ik moet iedereen vergeven, anders worden mijn zonden niet vergeven, zei de dominee. Maar ik **kán** het niet!'.
a. doordat er niet om gevraagd wordt;

Ds. Luiten herinnert zich ook zelf dat soort preken wel. Hij leest ook artikelen van die strekking. Hij schrijft dan: 'ongetwijfeld zit in dit alles een groot element van waarheid. Maar het is zo eenzijdig. Want vergeving kan ook wel eens onmogelijk zijn'.

Hij tekent drie gevallen waarin deze vergeving niet mogelijk is (en dus ook niet bewezen hoeft te worden):

- b. doordat de schuld niet beleden wordt;
- c. vanwege het ontbreken van tekenen van oprecht berouw. Voor deze voorwaarden bij de vergeving worden vier gronden aangevoerd:
 1. in Zondag 51 staat niet dat wij 'iedereen vergeven', maar dat wij 'het vaste voornemen' daartoe hebben. Daarin belijden wij, volgens ds. Luiten, dat wij iedereen zullen vergeven die het ons eerlijk vraagt.
 2. hij verwijst naar de (door hem besproken) gelijkenis in Mat. 18 : 21-35.
 3. in de derde plaats voert hij aan: 'ook in Mat. 6 : 9-15 is het kader, dat om vergeving wordt geboden. Zodoende kan wat daar staat niet zomaar worden toegepast op alle situaties'. Zijn conclusie is: 'het kan dus

dat de gelijkenis, waarmee de Heiland de zaak van de vergeving illustreert en onderwijst, spreekt over een concreet geval waarin de schuldenaars om vergeving vragen. Maar dat zegt nog niet dat de vergeving alleen tot die situaties beperkt kan worden. Dat is de spits van de gelijkenis niet. De gelijkenis wil duidelijk maken: als GóD ons zo mateloos veel vergeeft, zouden wij dan de mensen die ons veel minder schuldig zijn, níét vergeven? Dat is het punt waar het om draait.

ad 3. Het argument dat Mat. 6 : 9-15 staat in het kader van het gebéd – dus de vrág om vergeving – gaat niet op. Allereerst verwijzen we naar wat we hierboven onder ad 1. al gezegd hebben over de vijfde bede zelf.

Verder merken we op dat het féit dat wij God wel om vergeving vragen nog geen máátstaf is voor onze vergevingsgezindheid naar onze schuldenaars toe.

Hier suggereert ds. Luiten dingen die noch door de inhoud van de vijfde bede noch door de nadrukkelijke toevoeging van de Heiland in vs. 14 en 15 worden opgeroepen.

ad 4. Een laatste grond van ds. Luiten is: 'God vergeeft ook niet als Hij geen berouw ziet'. Met andere woorden: dús hoeven wij dat ook niet.

Die bewering is op zich zelf waar, maar de conclusie die daaraan stilzwijgend verbonden wordt, is verkeerd. Vergelijk de bewering: 'God wrekt het kwaad aan de ongelovigen, dus mogen wij het ook doen'. Het eerste is op zich zelf waar. Maar de conclusie die er uit wordt getrokken deugt niet.

Wat is het geval? We moeten op de bevóégdheden letten van ieder.

Wat GóD toekomt, komt óns nog niet toe. Wij dienen onze vijanden lief te hebben. GóD mag onze (en zijn) vijanden straffen. Hem komt de wraak toe, Hij zal het vergelden (Rom. 12 : 19).

Als GóD geen vergeving schenkt omdat vijanden van Hem zich verhardén, dan mogen wij nog niet het-

zelfde doen. Als we zo spreken gaan we op de rechterstoel van God zitten.

Onze conclusie kan geen andere zijn dan deze: de beperkingen die ds. Luiten meent te moeten aanbrengen bij het geven van vergeving, vinden geen grond in de Schrift.

Onvoorwaardelijk vergeven

De Schrift leert ons anders. Daarin wordt ons vergeving geleerd (en voorgeleefd) zelfs naar vijanden toe. Dat zijn dus naasten die bepaald (nog) geen spijt betuigd hebben! Uit de veelheid van gegevens halen we een paar dingen aan. We moeten ons beperken. Hopelijk is het voldoende.

Het kruiswoord van onze Meester: 'Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen' (Luc. 23 : 34).

Stefanus, de leerling, gaat in de voetsporen van zijn Heer. Onder een pijnlijke stenenregen bidt hij voor zijn moordenaars: 'Here, reken hun deze zonde niet toe'. Wie zo bidt voor zijn schuldenaars, bewijst vergevingsgezindheid. Vergelijk hierbij het woord van Jezus: 'hebt uw vijanden lief en bidt voor wie u vervolgen' (Mat. 5 : 44-45). Ook het woord van Paulus: 'zegent wie u vervolgen, zegent en vervloekt niet' (Rom. 12 : 14). Zonder vergevingsgezindheid tegenover die vijanden is dat onmogelijk. Nog één gegeven: 'verdraagt elkaar en vergeeft elkaar indien de een tegen de ander een grief heeft; gelijk ook de Here u vergeven heeft, doet ook gij evenzo' (Col. 3 : 13). Dit vers wijst in de richting van schuldenaars die nog geen spijt betuigd hebben.

Onze conclusie uit deze gegevens is: het evangelie leert ons vergeving zonder voorwaarden. Dus ook vergevingsgezindheid tegenover de zondaar die nalatig is in de spijtbetuiging. Met ontferming bewogen worden over naasten die op dat punt kennelijk vastzitten.

Verkeerde dilemma's

Ds. Luiten doet het voorkomen alsof mensen die deze onbeperkte vergeving voorstaan, geen rekening houden met hoorders of catechisanten die slachtoffer kunnen zijn van incest of dergelijk triest kwaad. Naar onze overtuiging deugt dit dilemma niet.

We zijn ons er van bewust dat het pastorale wijsheid vraagt om zo'n ingrijpend gebod te onderwijzen, vooral als het gaat om aangrijpende situaties bij slachtoffers van allerlei kwaad. Dat hoeft geen discussiepunt te zijn. Als daar te weinig oog voor zou zijn, dan mag dat gezegd worden.

Maar het gaat niet aan om vanwege een verkeerde manier van hanteren de leer van de Schrift zelf weg te dringen.

Ter vergelijking het volgende. Het vijfde gebod zegt: 'eer uw vader en uw moeder'. Het zou niet getuigen van pastorale wijsheid als je dat (en niet meer) zou zeggen tegen een kind dat door zijn ouders mishandeld wordt.

Maar dat betekent niet dat we van de weeromstuit kunnen gaan beweren: 'het vijfde gebod geldt in dit geval niet', of: 'het vijfde gebod is hier onmogelijk'.

Dat is het dilemma niet. Er is een schriftuurlijke tussenweg die het gebod van God blijft honoreren en tegelijk fijngevoelig oog heeft voor de gebroken realiteit.

Evenmin kunnen we bij een vrouw die continu getreiterd wordt door haar man, volstaan met alleen maar te zeggen: 'heb uw man lief'. Omgekeerd mag je in zo'n situatie ook niet zeggen: 'je hoeft je man niet lief te hebben'. Alsof zij ontslagen zou zijn van haar huwelijksbelofte.

We kunnen zware situaties bedenken. Er zijn omstandigheden denkbaar die zelfs nog ernstiger zijn dan incest e.d. Maar het gaat niet aan om elkaar dan te ontslaan van de binding aan het Woord van onze God en Verlosser.

Dan raken we verder van huis.

Een leer met consequenties

De gedachte dat vergeving niet altijd hoeft omdat het soms **onmogelijk** kan zijn, heeft gevaarlijke consequenties.

Heel wat verhoudingen blijven op deze manier vertroebeld en vijandig. Allerlei vetes gaan met **zo'n** regel onverzoend verder. Omdat men stijf wacht op de spijtbetuiging van de ander, die op zijn of haar beurt weer wacht op tekenen van berouw van de één. Een bekende **patstelling** in het pastoraat!

Ds. Luiten heeft zelf deze moeite aangevoeld. Aan het eind van zijn artikel probeert hij zelf op de rem te trappen. Hij zegt: 'dat kan echter gemakkelijk ertoe leiden dat een gekwetst mens blijft leven in zijn verontwaardiging. Of zelfs dat hij haat koestert of toegeeft aan **wraak**-gedachten. Die kant moet het uiter-aard niet op'.

Die kant gaat het ons inziens onvermijdelijk op als we elkaar ontslaan van vergeving in gevallen waarin de schuldenaar geen spijt betuigt. We moeten het kwaad weerstaan in het begin. In ons eigen hart. En dat onafhankelijk van onze schuldenaars. Onafhankelijk van hun al of niet betoonde berouw.

Ook ds. Luiten valt op het laatste terug op Rom. 12 : 19. Voor ons gevoel een stadium te laat. De opmerkingen die hij in dat verband maakt staan inhoudelijk op gespannen voet met de eerder gedane bewering dat vergeving niet altijd hoeft. We moeten terug naar het begin: het wonder van de liefde van het geloof, die zelfs vijanden vergeeft voordat zij om vergeving vragen. Mede door deze vergevingsgezindheid worden harde schuldenaars juist soms tot berouw gedrongen. Tot na de dood van hun vergevingsgezinde slachtoffers toe.

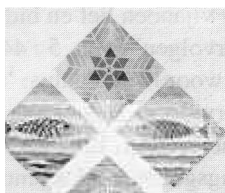
Vergeving na berouw vind je bij de heidenen ook wel. Vergeving vóór berouw is typisch iets voor christenen die mogen leven van de genade van de Vader van hun Christus. Het is een genezend evangelie, ook in gecompliceerde gevallen van

haatvolle echtscheidingen en lichamelijke en geestelijke **incestsituaties**. Genezend juist ook voor de slachtoffers. Laat het buiten kijf zijn dat er meer moet worden gedaan dan alleen maar tegen de slachtoffers zeggen: vergeef. Daarover hier nu niet verder.

Juist in genoemde gevallen kan het een zegen zijn dat we uiteindelijk niet hoeven te wachten op de oprechte spijtbetuiging van de kwade vader. Die kan uitblijven om welke oorzaken ook maar. Het herstel van het slachtoffer kan geholpen worden door berouw van de vader, het is er gelukkig ook weer niet **afhankelijk** van. Het evangelie wijst een

weg dat we als slachtoffer desnoods zonder dat berouw toch verder kunnen. Zelfs de beste **psychologie** kan hier niet gedaan krijgen wat God kan bewerken met zijn evangelie en door zijn Geest: dat wraakzucht (en al dat soort dingen meer) overwonnen worden door de genade van God en de liefde van zijn Geest. Wat bij mensen onmogelijk heet, is mogelijk bij God, en daarom ook bij Gods kinderen: **vergeven**, zelfs aan vijanden. Laten we overigens altijd beseffen: zelfs onze ergste vijanden zullen we nooit zoveel te vergeven **hebben** als God ons vergeeft. Graag ter overweging!

Het nieuwe Handboek is uit!

HANDBOEK 1995

ten dienste van de gereformeerde kerken in Nederland
Redactie: Drs. W.G. de Vries

uitgever: Oosterbaan & Le Cointre R. I. Goes

Zojuist verschenen het Handboek 1995, de onmisbare vraagbaak voor ieder die mee wil leven.

384 pagina's, f 17,50

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes

Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

Verzoeking

Drs. W. Dekker schreef in *De Waarheidsvriend* van 28 maart jl. over de bede *Leid ons niet in verzoeking*. Om dat goed te bidden moet je jezelf goed kennen. En ook de machten van het boze. We lijden vaak aan overschatting van onszelf en onderschatting van de machten van het boze. De kennis van beide moet groeien. Maar we hebben pas iets aan die kennis, als er ook nog iets heel anders tegenover staat: de kracht van de Heilige Geest. Dat zien wij in het leven en werken, het lijden en de opstanding van Jezus Christus. En dat is ook te zien in allen die Jezus echt volgen.

De sterke held

Jezus heeft de werken des duivels gebroken in de kracht van de Heilige Geest, die Hem geheel en al vervulde. Wanneer Jezus de Geest ontvangen heeft in de Jordaan, drijft vervolgens die Geest Hem uit de woestijn om daar veertig dagen door de duivel verzocht te worden. 'Leid ons niet in verzoeking...' Hij, die ons dit leerde bidden, wist als geen ander, waar Hij over sprak. Maar Hij werd verlost van de boze en de engelen, Gods goede machten, dienden Hem.

Wanneer we er de nadruk op leggen, dat Jezus tegen de duivel gestreden heeft in de kracht van de Heilige Geest, dan houdt dat ook een rijke belofte in voor ons. Diezelfde Geest immers, die bezit genomen had van Jezus, is ook aan de gemeente geschonken. Wij zijn in onszelf klein en uitermate zwak, maar ons staat een sterke held ter zijde. De Geest, die in Christus woonde, en die ook in ons woont, wanneer wij door het geloof het **eigendom** van Christus zijn. Hier-

door is het mogelijk, dat ook wij overwinningen behalen op het rijk van de boze. Eschatologisch licht van de eindoverwinning valt onze gebroken wereld binnen. Met name in publikaties vanuit de charismatische beweging vinden we deze accenten in onze tijd terug. Ik denk, dat het bijbelse accenten zijn, die onder ons meer aandacht verdienen. Anderzijds zal het eigene van onze gereformeerde traditie wel blijven, dat wij de bijbelse noties over het 'nog niet verlost zijn' blijven benadrukken. Er is geen reden tot een 'theologia gloriae'. We blijven gemeente onder het kruis. Zolang we op deze wereld zijn, komen we de strijd niet te boven.

Paulus, die in Romeinen 8 zo indringend spreekt over de gave van de Geest aan de gelovigen, spreekt juist daar ook zo indringend over het 'nog niet verlost zijn'. Overspannen verwachtingen omtrent het 'hier en nu' van de verlossing kunnen **alleen** maar tot teleurstelling leiden. Maar af en toe zijn ze er: de overwinningen. In allerlei vorm. Van het losraken van een verslaving tot en met de lichamelijke genezing van een ernstige ziekte. Als teken dat de Geest niet altijd zal behoeven te blijven zuchten. Maar dat eens deze hele schepping van de boze verlost zal zijn.

Gebed om de Geest

In de zesde bede van het Onze Vader ligt het gebed om de Heilige Geest verborgen. De Heilige Geest is de Geest van de Vader en van de Zoon, die in de woestijn en in Gethsémané en op Golgotha de overwinning behaalde. Daar ligt onze diepste hoop op de eindoverwinning. Onze overwinningen worden soms weer gevolgd door verliezen.

M meegelezen

Zijn overwinning is definitief be-
kroond met Pasen. De Geest leert
ons strijden, maar leert ons ook on-
danks al onze nederlagen, steeds
meer leven uit Christus' paasover-
winning. Niet mijn overwinningen
maar Zijn overwinning geeft mij
ten laatste hoop op een definitieve
verlossing van de boze.

Beroepen te Spakenburg-Zuid:

E. Heres te Assen-Noord.

Bedankt voor Uithuizermeeden:

H. Pathuis te Urk.

Beroepbaar gesteld door de classis Arnhem en peremptoir geëxamineerd: **K.D. Smit**, Zypendaalseweg 23, 6814 CB Arnhem, ☎ (085) 46 14 71.

Toegelaten: Drs. **W. Noordzij** is door de classis Stadskanaal peremptoir geëxamineerd en toegelaten tot de bediening van het Woord en de sacramenten. Drs. **Noordzij** was al beroepen door de kerk te Veenendam. Bevestiging en intrede hebben op zondag 2 april jl. plaatsgevonden.

Jubilea

Ds. R.K. Wigboldus 50 jaar predikant

Zaterdag 8 april jl. was het 50 jaar geleden, dat ds. R.K. Wigboldus, emeritus-predikant te Kantens, in het ambt werd bevestigd.

Roelf Klaas Wigboldus werd op 17 januari 1914 te Groningen geboren. Hij bezocht het middelbaar onderwijs in zijn geboorteplaatsen studeerde aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Op 8 april 1945 werd hij te Stadskanaal in het ambt bevestigd. Na Stadskanaal diende ds. Wigboldus de kerk van Delfzijl (1949), Waardhuizen c.a. (1968), Vlaardingen (1972) en Kantens (1977), alwaar hij in 1980 met emeritaat ging.

Ds. Wigboldus was enige tijd docent aan de toenmalige Pedagogische Academie te Groningen en na zijn emeritaat docent Exegese N.T. aan de Pastorale Leergangen te Zwolle.

Ds. J. Verkade 45 jaar predikant

Dinsdag 21 maart jl. was het 45

jaar geleden dat ds. J. Verkade, emeritus-predikant te Leusden, in het ambt werd bevestigd.

Johan Verkade werd op 23 april 1920 te Vlaardingen geboren. Hij bezocht het **Marnix** gymnasium te Rotterdam en studeerde aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Op 21 maart 1950 werd hij te Zuidwolde (Dr.) in het ambt bevestigd. Na Zuidwolde diende ds. Verkade de kerk van Voorburg (1953), Groningen (1960) en Axel (1975), alwaar hij in 1986 met emeritaat ging.

Ds. Verkade was zes jaar **deputaat**-curator van de Theologische Universiteit, verschillende malen afvaardigde naar de generale synode en een aantal jaren 2e voorzitter van het **Landelijk Verband van Evangelisatie Commissies in Nederland**.

Intrede

Kandidaat J.L. **Beuving** heeft zondag 9 april jl. intrede gedaan te Kornhom en Marum. Zijn adres is: **Lijsterstr.** 20, 9363 GL Marum, ☎ (05944) 30 32.

Samenkomsten Terschelling

Deze zomer hoopt de stichting **Geref. Vakantiecentrum Terschelling** elke zondag samenkomsten te beleggen op dit waddeneiland. Voor de meeste zondagen zijn voorgangers gevonden, maar het stichtingsbestuur zoekt nog predikanten of preeklezers die bereid zijn om voor te gaan in de diensten die men op zondag 7 mei, 4, 18 en 25 juni, en 2 juli hoopt te beleggen.

Aanmelding kan telefonisch bij **G. Kruizinga**, Sappemeer, ☎ (05980) 9 57 33, of bij T. van der Sluis, **Drachten**, ☎ (02150) 1 60 96.

Collecte Terschelling

Het bestuur van de **Stichting Geref. Vakantiecentrum Terschelling** wil graag verantwoording afleggen van het in 1994 gevoerde financiële beleid.

Ontvangen aan collectegelden en rente: f 17.350,-. Uitgegeven aan huur gebouwen en **preekvoorziening**: f 10.200,-.

Toegevoegd aan reserve: f 800,-.

Gift aan Fundament: f 2000,-.

Gift aan Rwanda via de ZOA: f 4350,-.

Adreswijzigingen e.d.

Spakenburg-Zuid * Missionair predikant: ds. W.F. Wisselink, Lubumbashi, postadres: Box 20241, Kitwe, Zambia; **Diaconie:** K. Mol, Anthon van der Horstlaan 45, 3752 VL; **Boekh.:** W. Koelewijn, Zwaluw 13, 3752 NW, ☎ (03499)

8 83 76; **Scriba Zairecomm.:**

T. Oudman-de Graaf, ☎ (03499)

8 68 67 (zie voor zendingszaken ook p. 171); **Diensten:** aanvang 08.30, 10.15, 16.30 en 19.00 uur, in de zomervakantie 9.30 en 19.00 uur.

Ureterp * Diensten: vanaf 2 april jl. zijn dubbele diensten ingesteld. Aanvangstijden: 09.00, 11.00, 14.00 en 16.00 uur. Alleen op goede vrijdag, hemelvaartsdag, pinkstermaandag, bid- en dankdag en tijdens de vakantiemaanden juli en augustus worden geen dubbele diensten gehouden.

Persbericht

Bijbel & Wetenschap organiseert ontmoetingsdag

Het tijdschrift **Bijbel & Wetenschap** organiseert op zaterdag 22 april een ontmoetingsdag voor alle

geïnteresseerden in vragen met betrekking tot wetenschappen de Bijbel. Meer dan vijftien organisaties die zich bezighouden met de bijbelse bezinning op een bepaald vakgebied of maatschappelijk terrein, presenteren zich op deze dag. Zes organisaties verzorgen tevens een lezing over een op dit moment actuele ontwikkeling op hun specifieke terrein. Deze dag vindt plaats van

10.00 tot 16.00 uur in het gebouw van de Evangelische Hogeschool te Amersfoort.

De lezingen die gehouden worden, hebben als onderwerp:

1. *Apologetiek en de postmoderne student* (IFES);
2. *Christen, wetenschap en zorgverlening* (Lindeboom Instituut);
3. *Mensen en wensen modelleren*

tot nieuwe werkelijkheid (Ver. Bijbel & Onderwijs);

4. *De Christen-historicus, de geschiedenis en de maatschappij* (Ver. Christen Historici);

5. *Christelijke politiek en een buitenkerkelijke natie* (Guido de Bres Stichting);

6. *Geloof in de psychologische wetenschap en de psychologie in het christelijk geloof* (CVPPP).

Een passend belijdenisgeschenk

Ds. J. Van Amstel

ECHT geloven

Krachtige antwoorden op persoonlijke vragen die rond 'echt geloof' bestaan. Het boekje laat zien wat Gods werk is en welke verantwoordelijkheid wij dragen als het gaat om ons 'eigen' geloof. **104 pag., paperback, f 14,50.**

't Is zonde!

Voor iedereen die niet (meer) weet wat zonde is en voor iedereen die er onder gebukt gaat. Appellerend tot en met de laatste bladzijde. **112 pag., paperback, f 14,50.**

Dordt in 't kort

Op indringende en begrijpelijke manier bespreekt de schrijver het belang van de Dordtse Leerregels, ook en vooral voor jongeren in de kerk. Met gespreksvragen. **71 pag., paperback, 2e druk, f 9,90.**

Ingeschakeld

Als geen ander weet de auteur onze jeugd aan te spreken. Over heiligheid, verkering, de zondag, het lichaam, dansen, bidden en nog veel meer. **151 pag., paperback, 3e druk, f 14,75.**

Opnieuw ingeschakeld

Praktische wenken voor een christelijk leven van jongeren. De auteur confronteert ons met de hel en verdoemenis, bidden en danken voor het eten, vrije tijd, huisbezoek en homofilie. **159 pag., paperback, f 15,90.**

De rijkdom van de kinderdoop

Is de kinderdoop wel bijbels verantwoord? Zo'n klein kindje kan toch geen bewuste keuze maken voor de Heere!? Vragen te over! Dit boekje is speciaal gericht op jongeren en ouders. **80 pag., ingenaaid, 2e druk, f 10,75.**

De zegen van het avondmaal

Ds. J. Van Amstel bespreekt de twijfels, de aanvechtingen, maar ook het wonder van de viering van het avondmaal op een zeer indringende wijze. Dit boekje kan afzonderlijk of als vervolg op 'De rijkdom van de kinderdoop' worden gelezen. **94 pag., paperback, f 14,25.**

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - Telefoon 01100-15591

